

Jaarverslag 2016

Natuur en Milieufederatie Drenthe
Hertenkamp 6
9401 HL ASSEN
www.nmfdrenthe.nl
telefoon: 0592-311150

Samen voor een mooi en duurzaam Drenthe.

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Programma Groene ruimte	4
2.1. Adviseren en stimuleren Groen Drenthe	4
2.2 Service en advies ruimtelijke kwaliteit	9
2.3 Nieuw in Drenthe: de gemeentelijke omgevingsvisie.....	11
2.4 Duurzame melkveehouderij	12
2.5 Beeldschone Beekdalen in beeld	14
2.6 Heerlijk heldere waterkwaliteit.....	15
2.7 Nieuwe dragers voor het oude veen	16
2.8 Stilte en duisternis als sterke Drentse kernkwaliteiten	17
3. Programma ECO-nomie	19
3.1 Adviseren en stimuleren duurzame economie	19
3.2 Windenergie van onderop	21
3.3 Servicepunt Energie Lokaal	26
3.4 Drents Energieloket.....	28
3.5 Bespaarproducten Drents Energieloket	30
3.6. Drents alliantie energieneutraal	36
3.7. Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken	38
3.8 De Drentse Duurzaamheidsfabriek	40
3.9 Drenthe Circulair!	41
3.10 MKB koplopers in duurzaamheid	42
4. Programma Samen Werkt	43
4.1 Het Drentse Duurzaamheidsknooppunt / Groen Drenthe Werkt	43
4.2 Econet Drenthe	46
4.3 De Drentse Voetspot / Voetafdruk en het Voedselnetwerk	48
4.4 Natuur leeft! Draagvlak voor biodiversiteit	51
5. Organisatie en financiën	52
5.1 Financieel beleid	52
5.2 Financieel verslag	52
5.3 Staat van baten en lasten 2016	54
5.4 Meerjarenoverzicht baten en lasten	55
5.5. Bestuur, directie en medewerkers.....	55

1. Inleiding

Voor u ligt het inhoudelijke jaarverslag 2016 van de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

2016 was voor ons een goed en productief jaar. Op diverse terreinen hebben we vooruitgang en successen geboekt voor een mooier en duurzamer Drenthe.

We konden deze bereiken dankzij de samenwerking met een groot aantal maatschappelijke partners en de steun en inzet van een groot aantal betrokken inwoners.

Ook op financieel gebied sluiten we het jaar positief af. Dit is mede mogelijk gemaakt door de steun van de provincie Drenthe, de Nationale Postcodeloterij en andere financiers.

We zijn dankbaar voor de steun en het vertrouwen dat we genieten en gaan graag met deze partijen verder op de ingeslagen weg.

In 2016 hebben een nieuwe beleidskoers voor de komende jaren vastgesteld.

Belangrijke ontwikkelingen die invloed hebben op ons werk zijn de opkomst van de energieke samenleving en de voortzettende regionalisering van het natuur- en milieubeleid. Overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties gaan nieuwe partnerschappen aan. Burgers en bedrijven verenigen zich steeds vaker in duurzaamheidsinitiatieven om zo hun eigen leefomgeving mooier, socialer en duurzamer te maken.

We verwachten dat de trend van een dynamische netwerksamenleving door zal zetten. In de komende jaren zullen wij daarom onze ingezette koers van 'traditionele belangenbehartiger' naar 'netwerkorganisatie' bestendigen en uitbouwen.

Ook gaan we steeds meer inzetten op het leggen van de verbinding tussen de 'planet-kant' van duurzaamheid naar people en profit. Wij geloven dat er juist door de koppeling van economie en maatschappelijke opgaven aan natuur en milieu perspectief ontstaat op grote transities. Deze transities komen vaak op gang door initiatief van koploperbedrijven, op het snijvlak van ondernemen en burgerinitiatief.

Als verbinder tussen deze overheden, bedrijven en groepen zijn wij bij uitstek in staat draagvlak en uitvoeringskracht te organiseren. Met volle kracht vooruit.

Samen werken aan een Mooi en Duurzaam Drenthe!

Reinder Hoekstra,
directeur Natuur en Milieufederatie Drenthe

Leeswijzer

Ons werk kende in 2016 een hoofdindeling in drie inhoudelijke programma's: **Groen Drenthe**, **Eco-nomie** en **Samen Werkt!** Groen Drenthe richt zich op onze fysieke omgeving. Eco-nomie op duurzame energie en duurzaam ondernemen. Onze samenwerkings- en communicatietaken hebben we samengebracht in het programma Samen Werkt! De drie programma's zijn in de programmabegroting uitgewerkt in verschillende activiteiten en projecten.

Binnen de programma's Groen Drenthe en Eco-nomie is daarbij nog een onderscheid gemaakt tussen de kernactiviteiten (onder de titel 'Adviseren en stimuleren') en de projecten.

In dit verslag beschrijven we in de hoofdstukken 2, 3 en 4 de activiteiten en resultaten per programma. Hoofdstuk 5 bevat het overzicht van de begrote en gerealiseerde uren en kosten en de staat van baten en lasten. De volledige financiële verantwoording is terug te vinden in onze jaarrekening 2016. In hoofdstuk 6 .

Van dit jaarverslag is ook een publieksversie beschikbaar; onze 'heugtelichies' met daarin de highlights van 2016. Dit verslag is bij ons op te vragen of het kan worden gedownload van onze website.

2. Programma Groene ruimte

2.1. Adviseren en stimuleren Groen Drenthe

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is de ambassadeur en pleitbezorger voor natuur-, milieu- en landschapsbelangen binnen plan- en beleidsprocessen. We adviseren, nemen deel aan overlegorganen en projectgroepen en leveren inbreng in planprocessen van provinciaal belang. Inbreng bij de implementatie van de nieuwe Wet natuurbescherming en inbreng bij het afronden van de Natura 2000-beheerplannen waren dit jaar de belangrijkste activiteiten. Mede door onze inbreng is de bescherming (en ontwikkeling) van planten- en diersoorten, Natura 2000-gebieden en houtopstanden via de Provinciale Omgevingsverordening, provinciale beleidsregels en de Natura 2000-beheerplannen goed geregeld.

Activiteiten en resultaten

Nieuwe Wet Natuurbescherming

Op 1 januari 2017 is de nieuwe Wet natuurbescherming van kracht geworden. Daardoor is de provincie nu niet alleen bevoegd gezag voor de gebiedsbescherming en het faunabeheer maar ook voor soortenbescherming en houtopstanden. Samen met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zijn wij in 2016 intensief betrokken geweest bij het provinciale implementatietraject van de nieuwe Wet natuurbescherming. We hebben onze inbreng geleverd bij bijeenkomsten waarbij de invulling van de onderdelen soortenbescherming, gebiedsbescherming, houtopstanden en faunabeheer in de Provinciale Omgevingsverordening (POV) en beleidsregels werd besproken. Verder hebben we mede namens de terreinbeheerders een pitch gehouden voor statenleden waarin wij onze visie hebben gegeven op de ontwerp POV-tekst. Ook hebben we mede namens Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer ingesproken bij de behandeling van de ontwerp POV-tekst in de Statencommissie Omgevingsbeleid. Uiteindelijk hebben PS de POV-tekst 14 december vastgesteld en hebben GS de beleidsregels 20 december vastgesteld.

Natura 2000

Dit jaar is de adviesgroep Natura 2000 diverse keren bijeen geweest om de voortgang van de beheerplannen Natura 2000, de uitvoering van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) en de uitvoering van de afspraken met betrekking tot drainage en beregening te bespreken. Aan het eind van het jaar was een groot deel van de beheerplannen voor de Drentse Natura 2000-gebieden vastgesteld. In 2017 zal de rest worden vastgesteld. Het werk van onze lokale natuurvertegenwoordigers in de verschillende Natura 2000-gebiedsgroepen is hiermee afgerond. De adviesgroep zal (voorlopig) in functie blijven om de voortgang van de uitvoering te bewaken en zaken te bespreken die op provinciaal niveau af- en/of instemming behoeven.

Natuurbeschermingswetvergunning FestiValderAa

Wij hebben onze zienswijze gegeven op de ontwerpbeschikking Natuurbeschermingswet voor het FestiValderAa. De ontwerpbeschikking bood de ruimte om het FestiValderAa de komende 6 jaar te houden op een terrein aan de Heidesteeg te Schipborg. Wij hadden bezwaar gemaakt, omdat onvoldoende was onderbouwd dat er geen alternatieve locatie voor het festival voorhanden is. Dit achtten wij bezwaarlijk, omdat een groot deel van het festivalterrein binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied Drentsche Aa ligt en op een deel van het terrein het habitattype 'Stuifzanden met struikheide' (H2310) voorkomt.

Mede op basis van onze zienswijze is in de definitieve beschikking de duur van de vergunning teruggebracht tot 1 jaar. Daaraan is de voorwaarde verbonden dat er een plan van aanpak wordt opgesteld voor een duurzame toekomstige invulling van het FestiValderAa in het Nationaal Park en Nationaal Landschap Drentsche Aa, waarbij in overleg met Staatsbosbeheer, de gemeente Aa en Hunze en de provincie Drenthe ook naar alternatieve locaties wordt gekeken.

Inbreng in advies- en overlegorganen

We zijn actief deelnemer aan en leveren inbreng in o.a. de Commissie Landelijk Gebied (CLG) en het Overlegorgaan NBEL Drentsche Aa. Daarbij coördineren we ook de inbreng van de terreinbeherende organisaties. Het resultaat van deze inbreng is dat natuur- en landschapsbelangen een goede en volwaardige plaats in de provinciale beleidsafwegingen krijgen.

Ook nemen wij deel aan de ambtelijke werkgroep van de CLG die de voortgang van de uitvoering van het Programma Natuurlijk Platteland bewaakt.

Producten

- Deelname aan landelijke masterclass nieuwe Wet natuurbescherming
- Deelname aan en inbreng bij bijeenkomsten over de provinciale implementatie van de nieuwe Wet natuurbescherming
- Pitch over het implementatietraject en de ontwerp POV-tekst voor statenleden
- Inspreekreactie Statencommissie OGB over implementatie nieuwe Wet natuurbescherming
- Deelname aan en inbreng in provinciale adviesgroep Natura 2000
- Advisering aan en inbreng in de provinciale Commissie Landelijk Gebied (CLG) en de ambtelijke werkgroep van de CLG
- Inbreng natuur- en milieubelangen in Overlegorgaan NBEL Drentsche Aa
- Zienswijze ontwerp Natuurbeschermingswetvergunning FestiValderAa
- Deelname aan platform bollenteelt Westerveld
- Beoordeling 16 aangepaste Natuurbeschermingswetvergunningen en meldingen resulterend in intrekking zienswijzen
- Deelname in werkgroep Harry de Vroome Penning en deelname aan bijeenkomst uitreiking Harry de Vroome Penning
- Deelname aan Kerstlezing werkgroep Harry de Vroome over 50 jaar nieuwe ordening van d'Olde Lantschap
- Voorzitterschap en inbreng in projectgroep Natuurlijke Recreatie.

Beschermingsnetwerk natuur en landschap

De Natuur en Milieufederatie Drenthe levert de natuur- en landschapsinbreng in ruimtelijke planvormingsprocessen. Gezien het grote aantal gemeentelijke ruimtelijke plannen dat jaarlijks in Drenthe wordt ontwikkeld, maken we in samenspraak met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer en lokale groepen keuzes wat betreft de mate van betrokkenheid en inbreng. Overheden stellen deze inbreng op prijs. De laatste jaren wordt ook meer en meer in een vroeg stadium meegedacht over de planontwikkeling. In het kader van de ontwikkelings- en uitnodigingsplanologie spelen de maatschappelijke partners een steeds grotere rol.

Activiteiten en resultaten

Advisering ruimtelijke plannen

Wij hebben 30 ruimtelijke plannen en vergunningen beoordeeld. In 12 gevallen heeft dit geleid tot een reactie in de vorm van een zienswijze, bezwaar of advies (vooroverleg). Dit jaar hebben wij vooral op (kleinere) bestemmingsplannen en vergunningen voor agrarische bedrijven, woningbouw en recreatieve ontwikkelingen gereageerd waar natuur, milieu en/of landschapsaspecten in het geding zijn. Een uitzondering vormt het bestemmingsplan buitengebied Aa en Hunze. Daarnaast hebben wij diverse mondelinge of schriftelijke adviezen verstrekt aan provincie, gemeenten en betrokken partners. Samen met de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties en lokale natuur- en milieugroepen zorgen wij ervoor dat de kernkwaliteiten van Drenthe in deze plannen een goede ruimtelijke bescherming krijgen. Daarnaast leidt onze inbreng tot een betere landschappelijke inpassing van ruimtelijke ontwikkelingen. Bij een aantal plannen is doorwerking van onze adviezen en inspraak nog niet aan te geven, omdat de procedure nog loopt.

Hieronder lichten we een aantal voorbeelden van ons ruimtelijke werk uit:

Bij de terinzagelegging van het ontwerp bestemmingsplan buitengebied Aa en Hunze bleek dat de uitbreidingsmogelijkheden voor intensieve veehouderij flink waren verruimd ten opzichte van het voorontwerp. In het ontwerpplan werd niet langer onderscheid gemaakt tussen intensieve veehouderijbedrijven en grondgebonden agrarische bedrijven met een ondergeschikte tak intensieve veehouderij. Beide typen bedrijven bleken bestemd als gemengd bedrijf en hadden de ruimte om 1,5 hectare vol te bouwen met varkens- en/of kippenstallen. De provincie Drenthe heeft er altijd voor gekozen in de eerste plaats ruimte te bieden aan de ontwikkeling van melkveehouderij- en akkerbouwbedrijven. Deze grondgebonden agrarische bedrijven horen van oorsprong in het Drentse landschap thuis. De beperkte milieuruimte wordt in de eerste plaats gereserveerd voor ontwikkeling van grondgebonden landbouw. Wij ondersteunen dit beleid, mede omdat intensieve veehouderij stank en negatieve effecten voor dierenwelzijn, natuur en landschap met zich meebrengt.

Samen met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Milieudefensie, Dierenbescherming en Wakker Dier hebben we de gemeenteraad daarom via een petitie opgeroepen om de uitbreidingsmogelijkheden voor intensieve veehouderij in het bestemmingsplan buitengebied te beperken. Uiteindelijk hebben ruim 1.900 bezorgde mensen de petitie ondertekend. Tijdens de raadscommissie van 19 mei hebben we deze handtekeningen symbolisch aangeboden aan de raad en de raadsleden daarbij verzocht om alleen groeirimte voor intensieve veehouderij toe te staan ten behoeve van dierenwelzijn. In de aanloop naar de raadscommissie hebben we een aantal keren met LTO Noord, de gemeente en de provincie overlegd over de aanpassing van de regeling voor intensieve veehouderij in het bestemmingsplan buitengebied.

Uiteindelijk heeft de raad het bestemmingsplan buitengebied op 29 september gewijzigd vastgesteld. De regeling ten aanzien van intensieve veehouderij is aangescherpt. Weliswaar is de groeirimte van 1,5 hectare wel gehandhaafd, maar akkerbouwbedrijven met kippen of varkens kunnen nu niet zonder meer omschakelen naar intensieve veehouderij. De gemeente moet toetsen wat de effecten zijn voor het dierenwelzijn, natuur en milieu.

De gemeente Midden-Drenthe heeft dit jaar een ruimtelijk afwegingskader voor zonne-akkers opgesteld. Wij hebben hier een korte reactie op gegeven. In onze reactie hebben wij de gemeente verzocht om zonne-akkers niet toe te staan op essen, in beekdalen en in (de nabijheid van) natuurgebieden. Juist ook omdat de gemeente ruimte wil bieden aan maatschappelijk gedragen initiatieven, is het wenselijk dat vooraf aan inwoners helder is gemaakt welke gebieden wel of niet geschikt vindt zijn voor de realisering van een zonne-akker. De gemeente heeft aangegeven ons verzoek mee te nemen in het vervoltraject.

Wij hebben onze zienswijze gegeven op de ontwerpstructuurvisie "Emmen, Delftlanden 2.0". De ontwerpstructuurvisie richt zich op de vraag hoe de wijk Delftlanden, met minder woningen dan oorspronkelijk bedoeld, toch stedenbouwkundig afgerond kan worden tot een kwalitatief hoogwaardig woonmilieu. In de zienswijze hebben we aangegeven dat we nadere doelen en uitgangspunten missen voor het toekomstig energiegebruik in Delftlanden, terwijl de gemeente wel dit jaar de 'Drentse Energiedaal' heeft onderschreven die is vastgelegd in de Expeditie Energieneutraal Wonen.

Mede namens Het Drentse Landschap hebben we gereageerd op het concept bestemmingsplan buitengebied Hoogeveen, parapluherziening recreatie en toerisme. In de concept parapluherziening zijn de regels ten aanzien van kleinschalige kampeerterreinen en reguliere campings verruimd. Maximaal 20% van het aantal standplaatsen mag gebruikt worden voor permanente overnachtingsobjecten, zoals chalets, die het hele jaar door verhuurd mogen worden. Wij vinden het onwenselijk dat er straks op erven van allerlei agrarische bedrijven en woningen chalets en dergelijke kunnen verschijnen. Wij hebben de gemeente Hoogeveen daarom verzocht de parapluherziening zodanig aan te passen dat permanente overnachtingsobjecten uitsluitend bij regulier campings zijn toegestaan.

In december kwamen voor het dorp Grolloo twee woningbouwplannen ter inzage te liggen. Het voorontwerpbestemmingsplan Grolloo Lienstukken-Zuid bood ruimte voor de bouw van zes starterswoningen en drie vrijstaande huizen. Het voorontwerpbestemmingsplan Woningbouw Vredenheimseweg Grolloo bood ruimte voor de bouw van twee starterswoningen, twee seniorenwoningen, twee vrijstaande woningen en de verbouw van de bestaande boerderij tot drie woon-eenheden. Wij vinden het ongewenst en onnodig dat er bij een klein dorp als Grolloo op twee locaties tegelijk gebouwd gaat worden en hebben daarom de gemeente Aa en Hunze in een reactie verzocht om het woningbouwplan voor de kwetsbare locatie Lienstukken Zuid terug te trekken.

Fietsroute plus Leek-Groningen

De provincie Groningen heeft dit jaar alternatieven onderzocht voor de aanleg van een Fietsroute Plus van Groningen naar Leek. Een Fietsroute Plus is een fietspad dat breder en comfortabeler is dan een gewoon fietspad. Op zich staan wij positief tegenover de aanleg van zo'n fietspad. Het stimuleert meer mensen voor de fiets te kiezen in plaats van de auto. Wel vormde een mogelijke route dwars door De Onlanden een zorgpunt. Eind januari hebben wij samen met tien andere natuur- en milieuorganisaties Gedeputeerde Staten van Groningen per brief verzocht om de route dwars door natuurgebied De Onlanden te schrappen als alternatief voor een nieuw fietspad tussen Groningen en Leek. Een route parallel aan de zuidkant van de A7 vormt een uitstekend alternatief voor de aanleg van de snelle fietsverbinding. De brief is in afschrift toegezonden aan PS van Groningen, GS van Drenthe en de colleges van B&W van de gemeenten Noordenveld en Leek. Er is gehoor gegeven aan onze oproep, want de stuurgroep heeft in april besloten de route door De Onlanden te schrappen als alternatief vanwege de negatieve effecten op de natuur.

Producten

- Zienswijze ontwerp bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze, plan-MER en ontwerp structuurvisie Buitengebied
- Animatiefilm Stop groei intensieve veehouderij
- 1.901 ondertekenaar petitie Stop explosieve groei intensieve veehouderij
- Inspreekreactie bestemmingsplan buitengebied Aa en Hunze
- Brief fietsroute plus Leek-Groningen
- Zienswijze ontwerp-bestemmingsplan verplaatsing melkveebedrijf Noord-Sleen
- Zienswijze bouw ligboxenstal Markeweg 6A Veeningen
- Reactie Nota van uitgangspunten beleid zonne-akkers Midden-Drenthe
- Bezwaarschrift raadsbesluit Noordenveld m.b.t. woningbouw Oosterveld
- Overlegreactie voorontwerp bestemmingsplan Buitengebied, Agrarisch gebied Westerveld
- Zienswijze ontwerpvergunning agrarisch bedrijf Amerweg 64 Grolloo
- Zienswijze ontwerpvergunning verblijfsrecreatieve Ackerlodges Ruinerwold
- Zienswijze ontwerpstructuurvisie Delflanden 2.0
- Zienswijze woningbouwplannen Grolloo
- reactie concept bestemmingsplan buitengebied Hoogeveen, parapluherziening recreatie en toerisme
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Ruimte-voor-Ruimte regeling Lieving 66 Beilen

Robuuste watersystemen

De Natuur en Milieufederatie Drenthe levert mede namens en in afstemming met de terreinbeheerders op verschillende onderdelen bijdragen aan het provinciaal waterbeleid. Wij zijn voor provincie en waterschappen adviseur en gesprekspartner.

Activiteiten en resultaten

Drainage en beregening

Eind 2015 hebben de Groenmanifestpartners en de provincie gezamenlijk de afspraken gepresenteerd over de aanleg van drainage en de realisering van grondwaterputten ten behoeve van beregening in de nabijheid van Natura 2000-gebieden. Per Natura 2000 gebied wordt een door de landbouw en natuur gedragen verbeterpakket ontwikkeld en uitgevoerd om de hydrologische toestand van het Natura 2000 gebied (tegengaan/vermindering van verdroging) verder te verbeteren in samenhang met het realiseren van goede omstandigheden voor landbouwkundig gebruik. Onderdeel van het verbeterpakket is een nader te bepalen overgangszone met algemene regels voor drainage en beregening, zodat vergunningsprocedures niet meer nodig zijn. Zolang het verbeterpakket niet is uitgevoerd, moet bij de aanleg van nieuwe drainage en grondwaterputten getoetst worden of dit een negatief effect heeft op

een Natura 2000-gebied. Deze zogenaamde voortoets geldt in onderzoekszones die worden opgenomen in de Natura 2000-beheerplannen.

Dit jaar hebben wij met de Groenmanifestpartners, de provincie en de waterschappen verder uitwerking gegeven aan deze afspraken. Allereerst zijn grondgebruikers opgeroepen om bestaande drainage en beregeningsputten bij het provinciaal register te melden. Dit heeft geresulteerd in een kaart met bestaande drainage en beregeningsputten. Voor het vervangen hiervan is géén vergunning nodig. Verder is door een adviesbureau een drietal pilots uitgevoerd met voortoetsen (twee drainage en één beregeningsput). Op basis hiervan is een format ontwikkeld dat kan worden gehanteerd bij de uitvoering van een voortoets bij de aanvraag van nieuwe drainage of een beregeningsput binnen de onderzoekszones.

Vervolgens heeft een project start-up (PSU) voor de ontwikkeling van verbeterpakketten plaatsgevonden. Dit heeft geresulteerd in een plan van aanpak met 5 stappen voor de realisatie van de verbeterpakketten en de overgangszones. In november is voor de eerste twee stappen door de provincie een offerte-aanvraag uitgezet bij een adviesbureau. In 2017 zullen wij verder betrokken zijn bij de ontwikkeling van de verbeterpakketten en het vaststellen van de overgangszones.

Beekdalenspilots

De provinciale Beekdalensvisie heeft de ambitie om de beekdalen in Drenthe robuust in te richten en te beheren, zodat de beekdalen bestand zijn tegen klimatologische veranderingen, bijdragen aan het goed functioneren van de grondwaterhuishouding en een zo groot mogelijk bijdrage leveren aan biodiversiteit en ecologische verbinding. Om hiermee ervaring op te doen zijn in 2014 en 2015 twee pilots uitgevoerd voor het Achterste Diep en de Dwingelderstroom. Via een begeleidingscommissie en stuurgroep hebben wij hierbij, mede namens Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, inbreng geleverd. Dit jaar zijn de resultaten van de beekdalenspilots en een eventueel vervolg twee keer in de CLG besproken. De uiteindelijke conclusie was dat de opgave om de beekdalen robuust in te richten blijft staan, maar dat maatwerk per beekdal noodzakelijk is. Begin 2017 wordt hiervoor een vervolgaanpak ontwikkeld en besproken.

Gebiedsontwikkeling Uffelte Ruinen

De gebiedsontwikkeling Uffelte Ruinen is door de provincie Drenthe stilgelegd. We hebben hierover samen met de terreinbeherende organisaties onze zorgen uitgesproken omdat daarmee de opgaven in dit gebied op het gebied van water, natuur en verduurzaming van de landbouw blijven liggen. De provincie heeft aangekondigd een vervolg voor te bereiden (project Rheebruggen) maar verder initiatief daarvoor is in 2016 uitgebleven

Producten

- Deelname aan projectgroep drainage en beregening rond Natura 2000-gebieden
- Kaart met geregistreerde gegevens van bestaande drainagebuizen en beregeningsputten
- Format voor voortoets aanleg drainage of grondwaterput
- Deelname aan project start-up verbeterpakketten en overgangszones
- Plan van aanpak voor realisatie van verbeterpakket per Natura 2000-gebied en overgangszones
- Inbreng bij bespreken resultaten en vervolg beekdalenspilots in CLG
- Bestuurlijk overleg over vervolg Gebiedsontwikkeling Uffelte Ruinen.
- Bestuurlijk overleg groene stakeholders Drenthe met waterschap Vechtstromen
- Reactie op voorstelde tijdelijk beleid Vechtstromen voor drainage
- Bestuurlijk overleg groene stakeholders met waterschap DOD

2.2 Service en advies ruimtelijke kwaliteit

Activiteiten en resultaten

Wij maken het mooier

De samenwerking met Libau (adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe) en het Steunpunt Erfgoed Drenthe rondom 'Wij maken het mooier' is in 2016 voortgezet. Doel van deze samenwerking is het mobiliseren van betrokken bewoners en deskundigen om een ruimtelijke kwaliteitsslag te maken. Dit heeft zich in 2016 toegespitst op het gezamenlijk verder brengen van het bewonersinitiatief 'Oosterduinen... hier wil ik zijn' en het mobiliseren van bewoners, belangengroepen, experts en beleidsmakers gericht op de bescherming van karakteristieke Drentse landschapselementen (Drents Goud).

Een van de ingezette instrumenten om de doelen te bereiken is de in 2014 ontwikkelde website 'wijmakenhetmooier.nl'; het gezamenlijke meldings-, samenwerkings- en kennisplatform op het gebied van ruimtelijke kwaliteitsvraagstukken en initiatieven in Drenthe. In 2016 hebben we deze website toegankelijker gemaakt en bij verschillende partners onder de aandacht gebracht om daarmee ook nieuwe meldingen op de kaart te krijgen. Daarnaast is incidenteel contact opgenomen met personen of organisaties die een melding op de kaart hebben geplaatst. Gecheckt is of de ingebrachte melding nog actueel was en of er mogelijkheden waren om aan de melding een actief vervolg te geven. Deze activiteiten hebben niet direct geleid tot het gewenste effect. Begin 2017 zal daarom worden bepaald op welke wijze er een nieuwe impuls aan het platform kan worden gegeven.

Ruimtelijke kwaliteit Oosterduinen, Norg

Naar aanleiding van de melding van de Vereniging van Huiseigenaren Oosterduinen Norg (VvHE) richten we ons op het adviseren en praktisch ondersteunen van dit bewonersinitiatief. Belangrijke motivatie om ons hierop te richten is dat het initiatief een provinciale voorbeeldfunctie heeft op het gebied van ruimtelijke kwaliteit in een bosgebied met verblijfsrecreatiefunctie. Het bestuur van de VvHE heeft namelijk zelf het heft in handen genomen om aan de hand van een door de leden gedragen visie (Oosterduinen... hier wil ik zijn), een aantal concrete (ruimtelijke) vraagstukken in dit bosrijke gebied met 400 recreatiewoningen aan te pakken. Om hiervoor draagvlak te creëren en te behouden en om professionals in te kunnen schakelen heeft het bestuur aangeklopt bij 'Wij maken het mooier'. In 2016 hebben we hieraan invulling gegeven door het bestuur gericht te adviseren over de inrichting van het participatieproces. Ook hebben we hun plannen en ideeën bij de gemeente Noordenveld, de provincie Drenthe en andere belanghebbende partijen geregeld onder de aandacht gebracht. Daarnaast zijn in samenspraak met het bestuur twee projectplannen ontwikkeld die bij de gemeente Noordenveld zijn ingediend met de vraag om financiële ondersteuning. Eind 2016 heeft de gemeente mede door onze bemiddeling besloten dat de projecten voor subsidie in aanmerking komen zodat ze in 2017 in uitvoering kunnen worden gebracht. In beide projecten is gekozen voor een participatieve aanpak waaraan meerdere belanghebbenden bijdragen. De beoogde resultaten dragen bij aan de duurzame versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het bosgebied.

Drents Goud

Kleinschalige elementen in het Drentse landschap, zoals houtwallen, singels, esbosjes en poelen zijn van grote betekenis voor Drenthe. Ze vormen het *Drents Goud*. De elementen hebben niet alleen cultuurhistorische, landschappelijke en ecologische waarden, maar zijn ook van grote waarde voor de vrije tijdseconomie en de leefomgeving van Drenthe. Helaas staat het *Drents Goud* onder druk. Elementen verdwijnen en er is sprake van achterstallige onderhoud. In 2016 hebben we daarom het initiatief genomen om acht groene- en erfgoedorganisaties bij elkaar te brengen om brede aandacht te genereren voor het belang van het behoud en de bescherming van het Drents Goud en gezamenlijk te gaan werken aan (nieuwe) strategieën en oplossingen. Dit initiatief heeft halverwege 2016 geleid tot een samenwerkingsverband met Natuurvereniging Zuidwolde, Bond Heemschut Drenthe, Landschapsbeheer Drenthe, Libau, Steunpunt Erfgoed Drenthe, Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Gedurende de uitvoering kunnen meer partners aanhaken. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is de trekker van deze samenwerking en heeft invulling gegeven aan een belangrijk deel van de afgesproken activiteiten.

Centraal in de activiteiten stond de organisatie van het symposium Drents Goud op 24 november, gericht op het breed onder de aandacht brengen van het belang van kleine landschapselementen voor

Drenthe, het zichtbaar maken van de steeds snellere achteruitgang ervan en het in gang zetten van een gezamenlijke zoektocht naar (nieuwe) strategieën en oplossingen. Gezien het grote aantal en de diversiteit van de deelnemers aan het symposium en de positieve reacties en evaluatie na afloop kan worden gesteld dat het symposium een zeer belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de doelen van het samenwerkingsinitiatief. Belangrijke basis voor dit succes was de uitgebalanceerde samenstelling van het programma met bijdragen van diverse deskundigen en belanghebbenden. Na het symposium hebben wij in gesprek met de partners meerdere concrete acties geformuleerd waaraan in 2017 verder uitwerking en invulling kan worden gegeven. Tot slot zijn door het symposium en het grote aantal deelnemers verbindingen tot stand gekomen met partijen uit bijvoorbeeld de agrarische sector die van groot belang zijn om te komen tot nieuwe strategieën voor het behoud en versterking van het Drentse Goud.

Een tweede belangrijke activiteit uit het samenwerkingsprogramma waaraan de Natuur en Milieufederatie Drenthe invulling heeft gegeven was het opzetten van en van inhoud voorzien van de (interactieve) website Drents Goud (www.drentsgoud.nl). Op deze website komt niet alleen veel informatie over kleine landschapselementen in Drenthe samen, maar kunnen mensen ook melding maken van (dreigende) aantasting of achterstallig beheer van waardevolle landschapselementen. Aan deze meldingen wordt door de partners van Drents Goud in relevante gevallen vervolg gegeven, bijvoorbeeld door contact te leggen met betreffende eigenaren of melders te ondersteunen bij een mogelijke vervolgactie, bijvoorbeeld richting gemeente en/of provincie. Inmiddels zijn er 18 meldingen op de digitale kaart verschenen.

In bredere zin hebben de activiteiten in het kader van Drents Goud ook bijgedragen aan het vergroten en verbinden van een Drents deskundigen-netwerk op het gebied van ruimtelijke kwaliteit.

Service en dienstverlening/Drents netwerk ruimtelijke kwaliteit

De afgelopen jaren is vanuit de Natuur en Milieufederatie Drenthe contact onderhouden met een grote groep mensen die zich willen inzetten voor de bescherming van natuur en landschapswaarden in het kader van gemeentelijke ruimtelijke plannen. Met name met het netwerk in de gemeente De Wolden is dit jaar intensief contact geweest. Er heeft afstemming plaatsgevonden over de inbreng bij een aantal ruimtelijke plannen en we hebben de deelnemers voorzien van inhoudelijk advies.

Uit een door ons uitgezette vragenlijst blijkt dat er verdeeld over alle 12 gemeenten nog zo'n 60 mensen deel willen blijven uitmaken van dit netwerk en dus door ons geïnformeerd willen blijven over relevante (ruimtelijke) ontwikkelingen.

Behalve vanuit het netwerk zijn er ook 20 vragen over ruimtelijke plannen en beleid binnen gekomen van individuen. In vrijwel alle gevallen hebben we deze mensen adequaat kunnen ondersteunen of anders kunnen doorverwijzen naar en in verbinding brengen met andere organisaties.

Producten

- Doorontwikkeling en beheer website 'Wij maken het mooier';
- 18 meldingen op de interactieve kaart 'Wij maken het mooier.nl'
- 4 keer afstemmingsoverleg Wij maken het mooier met Libau en Steunpunt Erfgoed
- 15 adviesgesprekken met bestuur Vereniging van Huiseigenaren Oosterduinen
- Twee uitgewerkte projectplannen voor Vereniging van Huiseigenaren Oosterduinen
- Startbijeenkomst Drents Goud met 9 groene- en erfgoedorganisaties
- Vastgesteld en onderschreven 'Startdocument Samenwerkingsinitiatief Drents Goud'
- Organisatie en voorzitterschap 5 overleggen met partners Drents Goud
- Symposium Drents Goud, 24 november in De Molenhoeve, Echten
 - 120 deelnemers
 - 35 overwegend zeer positieve evaluaties (digitale enquête)
 - Verzameling actiepunten die richting geven aan vervolg in 2017
- Persberichten rondom symposium met o.a. aandacht voor het item in aflevering van 'Roeg'
- Ontwikkeling en beheer website Drents Goud
- Geactualiseerd overzicht met 60 deelnemers aan het Drentse netwerk Ruimtelijke Kwaliteit.

2.3 Nieuw in Drenthe: de gemeentelijke omgevingsvisie

Activiteiten en resultaten

In de nieuwe Omgevingswet is het opstellen van een Omgevingsvisie ook voor gemeenten verplicht gesteld. In Drenthe is de gemeente Noordenveld de eerste die in 2016 een omgevingsvisie voor haar grondgebied heeft opgesteld. De ambitie van de gemeente was om zoveel mogelijk inwoners te betrekken bij het opstellen van de omgevingsvisie. In dit kader organiseerde de gemeente dorpsavonden, waar de gemeente met bewoners in gesprek ging over hun visie op de leefomgeving in 2030.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe vindt het van belang dat inwoners met een betrokkenheid bij natuur en milieu, input leveren bij het opstellen van omgevingsvisies door Drentse gemeenten. Ook kunnen wij de input van lokale natuur-, milieu- en energiegroepen en de natuurorganisaties (Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Drenthe en IVN) organiseren. Aanvullend op het participatietraject van de gemeente zelf, organiseerden wij daarom in februari voor inwoners van Noordenveld en deskundigen, vier gesprekstafels op de thema's licht en duisternis, energie, landschap / ruimtelijke kwaliteit en biodiversiteit. Op het thema duurzame bedrijvigheid zijn drie sleutelpersonen uit het netwerk van de Natuur en Milieufederatie Drenthe geïnterviewd. Ook hebben we de in Noordenveld wonende leden van het online natuur- en milieupanel de Groene Peiler bevraagd op hun ideeën voor de Omgevingsvisie Noordenveld.

We hebben de resultaten van de zogenaamde sleutelafels per thema verwoord in de vorm van een advies, waarin we de visie voor 2030, hoe we dit willen bereiken en concrete voorstellen hebben opgenomen. In het advies met betrekking tot het thema duurzame bedrijvigheid zijn de resultaten van de interviews samengevat. De resultaten van de Groene Peiler zijn verwerkt in de adviezen per thema en integraal opgenomen in bijlage van het adviesrapport.

In april hebben wij het adviesrapport aan de wethouder aangeboden en gepresenteerd. Vervolgens hebben wij het toegestuurd aan de raad. Daarbij hebben wij de wethouder en de raad, mede namens betrokken bewoners, groepen en organisaties, verzocht onze input te betrekken bij het opstellen van de omgevingsvisie en de concretisering in uitvoeringsagenda's.

In het najaar heeft de gemeente Noordenveld het ontwerp van de Omgevingsvisie ter inzage gelegd. Daarbij bleek de gemeente verschillende onderdelen uit ons advies te hebben overgenomen. In onze zienswijze op het ontwerp hebben wij hiervoor onze waardering uitgesproken. Verder hebben wij de gemeente verzocht om nog ambities op te nemen ten aanzien van de kwaliteit duisternis. Door bewuster om te gaan met (openbare) verlichting kunnen meerdere doelen worden gediend zoals energiebesparing en het kunnen beleven van een heldere sterrenhemel (ook als PR-middel voor de toeristisch recreatieve sector). De gemeente zal de Omgevingsvisie Noordenveld 2030 in februari 2017 vaststellen.

Producten

- 24 deelnemers aan sleutelafels en interviews op de thema's licht en duisternis, energie, landschap / ruimtelijke kwaliteit, biodiversiteit en duurzame bedrijvigheid
- 19 deelnemers aan Groene Peiler Omgevingsvisie Noordenveld 2030
- Adviesrapport Omgevingsvisie Noordenveld 2030
- Zienswijze Omgevingsvisie Noordenveld 2030

2.4 Duurzame melkveehouderij

De noordelijke natuur- en milieufederaties hebben in 2015 samen met de melkvee- en zuivelsector de noordelijke Versnellingsagenda Melkveehouderij vastgesteld. De gezamenlijke ambitie is dat Noord-Nederland de koploper wordt in grondgebonden melkveehouderij die zich ontwikkelt in harmonie met haar omgeving. Daarvoor zijn doelstellingen voor 2020 geformuleerd. In 2020 dienen alle melkveehouderijbedrijven in Noord-Nederland maximaal dezelfde emissie van fosfaat, stikstof en ammoniak te hebben als de 25% beste bedrijven in 2013. Deze ambitie en doelstellingen zijn overgenomen in de Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur Drenthe die we in 2015 samen met de Groenmanifestpartners hebben aangeboden aan de provincie.

Activiteiten en resultaten

Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur Drenthe

Dit jaar hebben wij de ontwikkelagenda samen met de Groenmanifestpartners, de provincie en het Drents Agrarisch Jongeren Contact (DAJK) uitgewerkt in een vijftal projecten gericht op het opstellen van duurzame gebiedsplannen, duurzame bedrijfsplannen, het nemen van ammoniakemissie beperkende maatregelen (proeftuin Drenthe), landbouwstructuurverbetering en samenwerking tussen akkerbouw en melkveehouderij.

Wij hebben in overleg met anderen het voorstel voor het project Duurzaam gebiedsplan ontwikkeld. Doel van dit project is om in een aantal gebieden ervaring op te doen met het opstellen van een duurzaam gebiedsplan. In 2017 gaat de eerste fase van dit project van start.

Ook hebben we gezamenlijk met LTO Noord een voorstel ontwikkeld voor een consultant duurzame melkveehouderij Drenthe. Deze consultant moet de verbinding gaan leggen tussen wat er speelt op bedrijfs- en gebiedsniveau. Ook moet de consultant de verbinding gaan leggen tussen de individuele melkveehouder en de projecten van de Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur Drenthe. De consultant treedt begin 2017 in dienst van LTO Noord en werkt in opdracht van de stuurgroep van Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur waarin naast LTO Noord ook de Natuur en Milieufederatie Drenthe en de provincie Drenthe zijn vertegenwoordigd.

Noordelijke Versnellingsagenda Melkveehouderij

Via projectontwikkeling en bijeenkomsten is dit jaar verder uitvoering gegeven aan de noordelijke Versnellingsagenda Melkveehouderij. De Natuur en Milieufederatie Drenthe vertegenwoordigt de noordelijke natuur- en milieuorganisaties in de stuurgroep en de ambtelijke werkgroep.

Door de stuurgroep is ook inbreng geleverd bij het opstellen van het SER-advies over versnelling van verduurzaming van de veehouderij door de Commissie Nijpels. Samen met een aantal leden van de stuurgroep hebben wij een gesprek gevoerd met de commissie Nijpels en in een brief is nog een aantal suggesties aangereikt over onder andere de rol en de betrokkenheid van het Rijk bij de verduurzaming van de veehouderij.

Landelijk

Op 2 juli 2015 heeft de Staatssecretaris aangekondigd voor de melkveehouderij met een productiebegrenzing in de vorm van fosfaatrechten te komen in verband met het overschrijden van het landelijke fosfaatplafond. Samen met de landelijke natuur- en milieufederaties en andere natuur- en milieuorganisaties hebben wij dit jaar inbreng geleverd bij de invulling van het stelsel voor fosfaatrechten. Wij hebben ervoor gepleit de fosfaatrechten zo in te vullen dat grondgebonden melkveehouderij wordt gestimuleerd. De noordelijke provincies zitten op dezelfde lijn. Bij de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer is uiteindelijk een amendement aangenomen op basis waarvan het wetsvoorstel voor invoering van fosfaatrechten zo moet worden aangepast dat grondgebonden bedrijven worden ontzien bij de generieke korting die in 2018 wordt doorgevoerd. In oktober bleek dat het stelsel voor fosfaatrechten niet per 1 januari 2017 kan worden ingevoerd, omdat er volgens de Europese Commissie sprake zou zijn van staatssteun. De zuivelsector heeft vervolgens samen met het Rijk een pakket van maatregelen samengesteld om de fosfaatproductie door de melkveehouderij in 2017 substantieel te verminderen.

Producten

- Inbreng in kernteam en stuurgroep Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur Drenthe
- Deelname aan PSU Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur Drenthe
- Inbreng in werkgroep Landbouwstructuurverbetering
- Projectvoorstel consultant duurzame melkveehouderij Drenthe
- Projectvoorstel Duurzaam gebiedsplan
- Inbreng in ambtelijk en bestuurlijk overleg over de uitvoering van de noordelijke Versnellingsagenda melkveehouderij
- Inbreng bij SER-advies Commissie Nijpels over versnelling verduurzaming veehouderij
- Deelname aan stuurgroep AgroAgenda
- Brieven natuur- en milieuorganisaties aan Tweede Kamer over invulling stelsel fosfaatrechten
- Brief natuur- en milieuorganisatie aan Europese Commissie over derogatiebepalingen in relatie tot overschrijding fosfaatplafond
- Presentatie bij filocafé Smilde over advies Commissie Nijpels Versnelling verduurzaming veehouderij
- Overleg over randvoorwaarden voor vestiging nieuw duurzaam melkveebedrijf bij Emmen.

2.5 Beeldschone Beekdalen in beeld

Activiteiten en resultaten

Met het project Beeldschone Beekdalen in beeld wilden we Drentse beekdalen voor bewoners en bezoekers beleefbaar maken, door de unieke kwaliteiten boven en onder water in beeld te brengen. Daarmee wilden we de bewustwording over de kwaliteiten en kansen voor de provinciale beekdalenvisie en het draagvlak voor deze visie vergroten. Dit jaar hebben wij de mogelijkheden voor de verdere opzet en financiering van het project verkend. We hebben o.a. gesprekken gevoerd met waterbedrijf Groningen (Drentse Aa) en de Hengelsportfederatie, maar we hebben dit projectinitiatief op basis van de beschikbare middelen, nog niet verder kunnen brengen.

Website en concept Beeldschoon Water

Met het waterbedrijf zijn we nagegaan of we de levensgrote doeken die voor Beeldschoon Water zijn geproduceerd een nieuw leven konden inblazen. Beeldschoon Water is als communicatiedrager nog steeds een succesvol concept. Dit concept is door onze Friese collega's en het Waterschap Friesland overgenomen en omgezet naar een Friese variant.

Producten

- Verkenning en projectvoorbereiding Beeldschone beekdalen in beeld
- Beheer website Beelschoon Water
- Concept Beelschoon water overgenomen door Friesland.

2.6 Heerlijk heldere waterkwaliteit

Activiteiten en resultaten

Er is sprake van een structurele belasting van het oppervlaktewater met bestrijdingsmiddelen. Deze belasting van het oppervlaktewater is extra zorgwekkend, wanneer het water gebruikt wordt voor drinkwaterbereiding zoals bij de Drentsche Aa. Oorzaken en bronnen zijn de landbouw en gebruik van bestrijdingsmiddelen door particulieren, gemeenten en bedrijven op openbare weg, in tuinen, sportvelden, openbaar groen en parkeerplaatsen.

Vanaf 31 maart mogen gemeenten en bedrijven geen bestrijdingsmiddelen meer op verhardingen gebruiken. Vooralsnog geldt dit verbod nog niet voor particulieren. Omdat het ook van belang is dat particulieren het gebruik van bestrijdingsmiddelen verminderen, hebben wij Drentse inwoners via een serie van activiteiten geïnformeerd over de negatieve gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op hun eigen erf en alternatieve mogelijkheden voor onkruidbestrijding onder de aandacht gebracht. We hebben allereerst een artikelenserie gemaakt die we hebben aangeboden aan de lokale en regionale pers. Daarnaast hebben we een folder met tips voor gifvrij tuinieren gemaakt. Ook op onze site hebben we uitgebreide informatie opgenomen met betrekking tot gifvrij tuinieren. De folder is hier ook te downloaden.

Aanvullend hebben we in de wijk Assen-Oost een aantal specifieke activiteiten georganiseerd. Deze wijk watert af op de Drentsche Aa. Dit betekent dat het risico is dat bestrijdingsmiddelen die door wijkbewoners op hun eigen erf worden gebruikt in het oppervlaktewater terecht komen. In mei hebben we op de jaarlijkse wijkavond een presentatie gegeven over gifvrij tuinieren en daarbij de folder uitgedeeld. Op een zaterdagochtend in juni kregen inwoners van Assen Oost van een onkruidcoach advies over gifvrij tuinieren. Op haar bakfiets geladen met cacaodoppen, bodembedekkers, onkruidbrander, krabber, bezem en folders ging zij langs een aantal tuinen in de wijk.

Naast onze eigen activiteiten gericht op particulieren, zijn we als adviseur betrokken geweest bij het project Duurzaam onkruidbeheer van het Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewaterwinning Drentse Aa. Doel van dit project is dat gemeenten en bedrijven in het stroomgebied beschikken over voldoende kennis om duurzaam terreinbeheer (milieuvriendelijke alternatieven) te implementeren. Dit jaar heeft het project zich gericht op de voorlichting aan gemeenten. Volgend jaar richt het project zich op bedrijven.

In november 2015 is de Green Deal voor duurzame beheermethoden voor sport ondertekend. Bij de sport betrokken organisaties verklaarden door ondertekening zich te zullen inzetten voor vermindering van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op sportlocaties. In dit kader is dit jaar in opdracht van NOC*NSF en in samenwerking met De Natuur en Milieufederaties door de ingenieurs- en adviesbureaus CLM en Ecoconsult een landelijk Plan van aanpak Implementatie chemievrij sportveldenbeheer opgesteld. Het is de bedoeling dat in 2017 in Drenthe een aantal pilots met betrekking tot chemievrij beheer van sportvelden gaat worden uitgevoerd.

Producten

- Productie en verspreiding folder gifvrije tuin (oplage 500 exemplaren)
- Digitale informatie over gifvrij tuinieren op www.nmfdrenthe.nl
- Factsheet glyfosaat
- Artikelenserie over de negatieve effecten van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op het erf en alternatieve mogelijkheden om onkruid te bestrijden
- Media-aandacht (o.a. RTV Drenthe, Dagblad voor het Noorden, radio Assen, radio Tynaarlo lokaal) voor gifvrij tuinieren
- Presentatie over gifvrij tuinieren op wijkavond Assen-Oost (ca. 100 deelnemers)
- Advies onkruidcoach aan inwoners Assen-Oost
- Inbreng in projectgroep Duurzaam onkruidbeheer Stedelijk gebied van UP Oppervlaktewaterwinning Drentsche Aa
- Deelname aan bijeenkomst 'Chemievrij gemeentelijk beheer voor de Drentsche Aa'
- Landelijk Plan van aanpak Implementatie chemievrij sportveldenbeheer.

2.7 Nieuwe dragers voor het oude veen

Activiteiten en resultaten

Met het project Nieuwe dragers voor het oude veen beogen wij de aanpak van de veenoxidatie in Drenthe nieuwe impulsen te geven enerzijds door veenoxidatie te agenderen, anderzijds door gezamenlijk met partners te zoeken naar nieuwe verdienmodellen voor veengebieden.

Voor deze activiteiten hebben we o.a. door het ontbreken van voldoende cofinanciering minder inzet kunnen plegen dan beoogd. Dit betekent dat we er dit jaar niet in geslaagd zijn de problematiek van veenoxidatie en mogelijke oplossingen verdergaand onder de aandacht te brengen.

Wel hebben we gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van Waterschap Hunze en Aa's. Deze zijn in het najaar gestart met de eerste stappen voor een gebiedsproces in de omgeving Valthermond, een gebied waar omvangrijke veenoxidatie voor problemen zorgt.

We hebben inhoudelijk bijgedragen aan de opzet van dit gebiedsproces en nemen deel in de kerngroep. De verwachting is dat dit gebiedsproces in het voorjaar van 2017 zal starten; allereerst met bestuurlijke agendering en vervolgens een proces waarin ruimte wordt gegeven aan nieuwe gebiedsontwerpen. Als dit gebiedsproces van de grond komt kunnen de beoogde doelen mogelijk via die weg alsnog worden gehaald.

Producten

- Deelname aan een gebiedsatelier en de kerngroep voor het gebiedsproces veenoxidatie Valthermond
- Overleg met waterschap en terreinbeherende organisaties over aanpak veenoxidatie
- Partner in het concept Valuta voor Veen (noordelijke natuur- en milieufederaties).

2.8 Stilte en duisternis als sterke Drentse kernkwaliteiten

Activiteiten en resultaten

Met het project Stilte en duisternis als sterke kernkwaliteiten willen we de maatschappelijke waardering voor stilte en duisternis(-gebieden) in Drenthe versterken en zorgdragen voor maatregelen waardoor aangewezen gebieden ook echt als donker en stil worden ervaren.

Onze activiteiten concentreerden zich dit jaar op het thema duisternis en daarbinnen op drie speerpunten. Met de organisatie van de Nacht van de Nacht hebben we ons ingezet voor het vergroten van de algemene bewustwording en maatschappelijk waardering. Daarnaast hebben voor twee specifieke onderdelen doelgroepgerichte activiteiten ontplooid die zich vooral richten op het nemen van concrete maatregelen voor het verminderen van lichthinder. Dit betrof vermindering van lichthinder door stallen en beleid m.b.t. openbare verlichting.

Nacht van de Nacht

Samen met de milieufederaties in andere provincies hebben we dit jaar de 12e Nacht van de Nacht georganiseerd. Afgelopen jaar werd deze gehouden op 29 oktober. 45.000 bezoekers deden mee aan de Nacht van de Nacht. Door het hele land werden er 468 activiteiten georganiseerd en doofden 165 gemeenten en bedrijven de reclameverlichting en aanlichting van gebouwen. Met 45.000 bezoekers is deze 12e Nacht van de Nacht de drukst bezochte editie ooit. In Drenthe waren er 24 activiteiten en ruim 2.000 bezoekers tijdens de Nacht van de Nacht.

Lichthinder stallen

De noordelijke natuur- en milieufederaties werken al langer met LTO Noord samen aan het verminderen van de lichtuitstoot uit open melkveestallen. In de aanloop naar de Nacht voor de Nacht hebben wij in dit kader gezamenlijk in de digitale nieuwsbrief van LTO Noord aan melkveehouders de oproep gedaan om de stalverlichting tijdens de Nacht van de Nacht zo vroeg mogelijk uit te schakelen.

In september hebben we voor vergunningverleners van de RUD een presentatie gehouden over de negatieve effecten van lichtuitstoot door melkveestallen en de mogelijkheden om deze lichtuitstoot te beperken. Daarbij hebben we met de vergunningverleners besproken op welke wijze vergunningverlening kan bijdragen aan het voorkomen en/of beperken van lichthinder.

Openbare verlichting

Ook op het gebied van openbare verlichting is veel winst te halen. Dit jaar hebben we speciale aandacht gegeven aan dit aspect. Daarvoor hebben we een brochure ontwikkeld speciaal gericht op de mogelijkheden voor gemeenten en provincie om de openbare verlichting slimmer aan te pakken. Goed beleid voor openbare verlichting gaat uit van bescherming van de duisternis en beperking van het energiegebruik. Bovendien is het van belang de direct betrokkenen/omwonenden mee te nemen in de keuzes die men kan maken omtrent de openbare verlichting. Dit zorgt voor meer draagvlak voor het verlichtingsbeleid.

Verder hebben we samen met de provincie Drenthe, Liefthink Advies en de gemeente Westerveld een speciale themabijeenkomst voor bestuurders en medewerkers van Drentse gemeenten en provincie voorbereid. Centrale vraag is hoe bewonersparticipatie en energie-innovatie kunnen bijdragen aan het verduurzamen van de openbare verlichting. De bijeenkomst hebben we wegens gebrek aan belangstelling moeten afgelasten.

In oktober hebben we voor twee Technasium-klassen van het Nassaucollege in Gieten een les verzorgd over de kwaliteit van de duisternis en lichthinder in Drenthe. Mede op basis van deze informatie hebben zij een verlichte locatie gekozen waarvoor ze een lichtconcept hebben gemaakt. Opdracht was dat het lichtconcept eraan bijdraagt dat de gebruikers van de publieke ruimte geen lichthinder ervaren, zich veilig voelen en goed kunnen functioneren. Samen met de leraren hebben we het eindresultaat van de verschillende groepjes beoordeeld.

Evaluatie

Over het geheel genomen zien we dat de belangstelling voor de waarde van de duisternis is gegroeid en deelname aan en bereik van 'de Nacht van de Nacht' nog steeds toenemen. Tegelijk vraagt daadwerkelijke verandering en maatregelen nog wel een extra impuls. Hoewel de technische

mogelijkheden voorhanden zijn, blijft daadwerkelijke toepassing vaak nog achterwege. Hierbij is voorlichting alleen niet voldoende.

Producten

- Organisatie en uitvoering van de Nacht van de Nacht 2016 (468 activiteiten, 45.000 bezoekers, waarvan 24 activiteiten en 2.000 bezoekers in Drenthe).
- Samenwerking met LTO Noord om stalverlichting tijdens Nacht van de Nacht vroeg uit te schakelen (o.a. oproep aan leden om mee te doen met Nacht van de Nacht).
- Presentatie over lichthinder melkveestallen aan vergunningverleners RUD
- Productie en verspreiding brochure 'Slimme openbare verlichting. Tips voor Drentse gemeenten en provincie'.
- Voorbereiding bijeenkomst 'Duurzamer verlichten door bewonersparticipatie en energie-innovatie'.
- Les over lichthinder voor 2e klas Nassaucollege Gieten.

3. Programma ECO-nomie

3.1 Adviseren en stimuleren duurzame economie

Met onze kernactiviteiten in het kader van 'Adviseren en stimuleren Eco-nomie' geven we invulling aan onze rol als aanjager en pleitbezorger voor een duurzame economische ontwikkeling. We stimuleren en initiëren innovaties voor verduurzaming van de energieopwekking en groene bedrijvigheid, zijn een invloedrijke en gewaardeerde gesprekspartner voor het Drentse bedrijfsleven en dragen bij aan oplossingen in belangrijke, complexe milieudossiers. We nemen actief deel in de belangrijkste Drentse netwerken op het raakvlak van milieu, energie en economie, we participeren in overleg en geven gevraagd en ongevraagd adviezen aan overheden en bedrijfsleven.

Activiteiten en resultaten

Drenthe energieneutraal

Wij hebben op verschillend niveau en thema's bijdragen geleverd aan het energieneutraler maken van de provincie Drenthe; enerzijds door deelname aan overleg en beleidsadvisering en anderzijds door het initiëren van concrete project- of samenwerkingsinitiatieven.

Op provinciaal niveau hebben we in de eerste helft van het jaar bijdragen geleverd aan de totstandkoming van het nieuwe energieprogramma en de Expeditie Energieneutraal Wonen Drenthe. Bij de expeditie betrof dit met name ondersteuning en advisering van de provinciale expeditieleider bij het opstellen van een provinciaal programma voor energieneutraal wonen. Het energieprogramma en de expeditie zijn in juni door de provincie vastgesteld. Beide programma's hebben een goede ambitie en zijn vanuit de provincie voorzien van extra middelen. In de tweede helft van 2016 zijn de eerste activiteiten vanuit het programma gestart, waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de stakeholders.

Op landelijk niveau zijn de gezamenlijke Natuur en Milieufederaties partner in het Energieakkoord. De Natuur en Milieufederatie Drenthe levert in dat kader bijdragen aan het landelijke overleg met de partners van het Energieakkoord.

Daarin zijn we met name actief op de programma's voor Wind op land en Energiebesparing in de woningbouw. Vanuit dit laatste perspectief leveren we ook bijdragen aan het versnellingssteam van de noordelijke woningcorporaties. De corporaties, provincies en natuur- en milieufederaties werken hier samen aan een versnelling van verduurzaming van de bestaande woningvoorraad.

Dit jaar hebben we op we 3 specifieke onderdelen project- en samenwerkingsinitiatieven ontwikkeld. Dit betreft een samenwerkingsproject met Sport Drenthe gericht op energiebesparing samen met sportverenigingen, de ontwikkeling van een samenwerkingsproject voor Postcoderoos initiatieven in samenwerking met de provincie en de voorbereiding van een vervolg op een energiebesparingsproject voor Drentse MKB bedrijven als vervolg op een in 2015 geïnitieerd project.

Het sport- en het Postcoderoos-project zijn met succes van de grond gekomen en ook dit jaar al gestart (zie verslagonderdelen 3.3 en 3.4). Een vervolg op het MKB project is door de provincie tot nader order uitgesteld. Wij verwachten dat dit in 2017 wel een vervolg gaat krijgen (zie verslagonderdeel 3.10).

Adviseren energie en duurzaamheidsbeleid

De gevolgen van gaswinning zijn ook in Drenthe een punt van toenemende zorg. In Drenthe betreft dit vooral 'kleinere' gaswinningen. Naar aanleiding van klachten en concrete vergunningprocedure rond een winning bij Wapse hebben we met divers stakeholders overleg gevoerd en in samenwerking met de Vereniging Milieudefensie dit thema verder opgepakt. Daarin zullen zowel nut, noodzaak, vergunningverlening als een zorgvuldig omgevingsbeheer een plek krijgen.

Voor de omgeving Assen Zuid / TT circuit hebben we mede aan de basis gestaan van een omgevingsconvenant dat o.a. moet leiden tot het verminderen van geluidsoverlast en verbetering van de omgevingskwaliteit. Eind 2015 hebben we samen met betrokken partners gesignaleerd dat de gemeente Assen dit heeft laten slossen. De gemeente heeft beterschap beloofd en samen met de partners gewerkt aan het activeren en actualiseren van een actieprogramma. Dit proces is eind 2016 afgerond. In 2017 zal blijken of dit geheel nu met meer voortvarendheid wordt opgepakt.

We hebben de gemeente Midden-Drenthe geadviseerd over het beleid ten aanzien van zonneakkers, onder andere door een presentatie over collectieve zonne-akkers te geven op een stakeholderbijeenkomst op het gemeentehuis.

We hebben de gemeente Assen bijgestaan bij het in kaart brengen van de mogelijkheden van zonnepanelen op een aantal gebouwen, zoals het Dr. Nassau-college en De Nieuwe Kolk. Voor de gemeente Westerveld hebben we, op verzoek van de wethouder, een duurzaamheidsavond voor de gemeenteraad georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomst hebben de raadsleden gediscussieerd over diverse onderwerpen rondom duurzaamheid, zoals biodiversiteit, energie en circulaire economie. Bewoners in de omgeving van de Scania fabriek in Meppel maken zich zorgen over de uitstoot en hinder van de fabriek. Wij hebben deze geadviseerd over de aanpak en vervolgcacties rond de vergunningverlening van dit bedrijf.

Netwerk duurzame bedrijvigheid

Samen met IVN Drenthe en de provincie Drenthe hebben we invulling gegeven aan de netwerkdag Duurzame Dates. Op deze dag worden koploperbedrijven in duurzaamheidsinitiatieven in het zonnetje gezet. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft hier mede inhoud aan gegeven o.a. door jurering van de duurzaamheidsinzendingen.

In noordelijk verband zijn we medeoprichter en partner van de MVO-alliantie. Binnen dit netwerk voor maatschappelijk verantwoord ondernemen nemen wij vooral de 'planet-kant' onder onze hoede. Vanuit en samen met dit netwerk hebben initiatief genomen voor het MVO samenwerkingsproject rond Assen (zie paragraaf 3.9).

Producten

- Bijdragen en advisering provinciaal energiebeleid (provinciale Energienota en nota Expeditie Energieneutraal Wonen Drenthe).
- Deelname aan / partnerschap Energieakkoord (met en via samenwerkende natuur- en milieufederaties) op met name Wind op Land en Energiebesparing woningen
- Deelname noordelijk versnellingssteam energiebesparing woningcorporaties
- Ontwikkeling sportproject
- Ontwikkeling Postcoderoosproject
- Advisering beleid / vergunningen gaswinning (o.a. Wapse)
- Deelname / bijdragen aan convenant omgeving TT-circuit
- Advisering gemeentelijk energiebeleid (gemeenten Westerveld, Assen en Midden-Drenthe)
- Advies bewoners over vergunning Scania Meppel
- Bijdragen Duurzame Dates 2016
- Partner MVO-alliantie.

3.2 Windenergie van onderop

Activiteiten en resultaten

Bij windenergie is onze inzet gericht op een zorgvuldige realisering en plaatsing van windmolens, in samenspraak met bewoners en met respect voor het landschap. We gaan daarbij uit van de landelijk afgesproken taakstelling van 6.000 MW en de doorvertaling van deze doelstelling naar Drenthe: 285,5 MW. In het provinciaal beleid zijn de Veenkoloniën aangewezen als het zoekgebied voor verdere invulling van deze opgave. Dit betreft gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Emmen en Coevorden. We maken ons daarbij zorgen over de manier waarop door projectontwikkelaars en Rijk de verdere invulling van deze opgave via de RCR-procedure ter hand is genomen; de planvorming is te veel 'top down' en zonder echte betrokkenheid van omwonenden.

Dit jaar hebben we vervolg gegeven aan onze inzet in Emmen om samen met de gemeente, NLVOW en stakeholders en bewoners te komen tot een andere aanpak en een beter proces. De ontwikkelingen in de gemeenten Aa en Hunze /Borger Odoorn waar de RCR-procedure loopt, verkeerden in een impasse. Daar hebben we de ontwikkelingen gevolgd en gereageerd op de formele inspraakprocedure. In landelijk verband zijn de milieufederaties een samenwerkingsinitiatief gestart om de landelijke ervaringen op dit gebied meer te delen en te komen tot nieuwe landelijke afspraken in de vorm van een green deal. Wij zijn hierin een actieve partner met de 'casus' Emmen als één van de voorbeelden.

Emmen/Platform WindKracht 3

Aanleiding en kaders

In, met en voor de gemeente Emmen hebben we dit jaar vervolg gegeven aan een aanpak voor windenergie die uitgaat van meer samenspraak met omwonenden.

Wij hebben samen met de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW) eind 2014 het initiatief genomen om een aanpak voor de gemeente uit te werken, waarbij geïnvesteerd wordt in het bewonersproces. Deze voorstellen zijn door de gemeente omarmd en vervolgens is hier gezamenlijk invulling aan gegeven.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe en de NLVOW vormden - ondersteund door de gemeente - samen het platform Windkracht 3, dat zich richt op realisering van de opgave (95,5 MW) met nauwe betrokkenheid van en meer oog voor de belangen van omwonenden.

Het belangrijkste besluit voor de realisering van deze windopgave is de vaststelling van een gemeentelijke structuurvisie windenergie. Hierin worden de gebieden definitief aangewezen en ruimtelijke randvoorwaarden vastgesteld waarbinnen windenergie kan worden ontwikkeld in de gemeente Emmen. Het platform Windkracht 3 heeft vanuit een onafhankelijke positie de opdracht gekregen om zorg te dragen voor de inwonersinbreng ter voorbereiding van de besluitvorming door het College van B&W en de gemeenteraad. Dit is vertaald in een gebiedsproces dat parallel aan het gemeentelijk proces van de plan m.e.r. en de structuurvisie is uitgevoerd.

Als eerste zijn daarvoor in 2015 een groot aantal bewonersavonden georganiseerd in de zoekgebieden die de gemeente voor windenergie heeft uitgeselecteerd. De resultaten van dit eerste proces is aan de gemeente gerapporteerd, die ze betrokken heeft bij de besluitvorming over het vervolg.

Uit het eerste gebiedsproces kwam naar voren dat het voor omwonenden een lastig dilemma is om te praten over voorwaarden waaronder ontwikkeling plaats moet vinden zolang 'hun' zoekgebied niet is uitgekozen. Omwonenden willen juist ook betrokken worden bij de bovenliggende keuzes (nut/noodzaak, criteria gebiedskeuzes en afwegingen structuurvisie). Daarnaast bleek dat in dit stadium nog veel onbekendheid is over de plannen van ontwikkelaars en mogelijkheden voor compensatie en participatie. Om deze redenen heeft het platform Windkracht 3 de gemeente geadviseerd omwonenden goed te betrekken bij de gemeente brede afwegingen (de verdeelsleutel), onder meer door uit te gaan van een aantal keuzescenario's.

In haar bevindingen van gebiedsproces I in 2015 heeft Windkracht 3 de gemeente ook geadviseerd om voor het vaststellen van de structuurvisie, ontwikkelaars uit te dagen om te komen met voorstellen, met daarbij de nadruk op maatschappelijke aspecten. De gemeente heeft deze adviezen opgevolgd. In de ontwerp structuurvisie, die in juni 2015 is gepresenteerd, is een aantal keuzescenario's opgenomen.

De gemeenteraad heeft vervolgens in november 2015 besloten tot een tussenstap. Ontwikkelaars zijn hierin uitgenodigd om met voorstellen voor planontwikkeling te komen. Deze voorstellen zijn vervolgens besproken met omwonenden van de in de ontwerp structuurvisie opgenomen zoekgebieden. Op deze manier wil de raad inzicht krijgen in de mogelijkheden voor het beperken van hinder, participatie in en compensatie van de potentiële windparken.

Met de uitvraag van de gemeente zijn ontwikkelaars uitgedaagd om met voorstellen te komen voor projectontwikkeling met aandacht voor reacties en wensen van omwonenden op basis van de rapportage van gebiedsproces I en zaken als compensatie, hinderbeperking en participatievormen.

Platform Windkracht 3 is door de gemeente vervolgens gevraagd om ook gebiedsproces II vorm te geven. Het bespreken van de ingebrachte voorstellen van ontwikkelaars met omwonenden. Dit gebiedsproces is begin 2016 gestart en in mei 2016 afgerond.

Gebiedsproces II

Platform Windkracht 3 heeft daarvoor elf bijeenkomsten georganiseerd voor omwonenden. In totaal zijn circa 7700, door de gemeente aangeleverde, adressen aangeschreven binnen en buiten de gemeente Emmen waarbij is uitgegaan van een straal van 2 tot 2,5 kilometer van elk zoekgebied. Verder zijn er uitnodigingen verstuurd naar alle deelnemers van gebiedsproces I.

Per zoekgebied zijn twee avonden georganiseerd. Omwonenden hebben informatie gekregen over het gebiedsproces en de door de ontwikkelaars gepresenteerde voorstellen.

Tijdens de eerste bijeenkomst zijn door ontwikkelaars de voorstellen per gebied gepresenteerd. Omwonenden hebben vragen kunnen stellen aan de ontwikkelaars en hebben suggesties tot verbetering gedaan. Ontwikkelaars hebben de mogelijkheid gekregen om naar aanleiding van de reacties een aanvulling op het voorstel te doen.

Tijdens de tweede bijeenkomst stond de mening van omwonenden centraal. Zonder aanwezigheid van ontwikkelaars zijn de voorstellen besproken met omwonenden. Omwonenden hebben daarbij kunnen aangeven wat zij van de voorstellen vinden en wat zij de gemeente voor de besluitvorming wil meegeven.

De eerste bevindingen van Windkracht 3 zijn na de gebiedsavonden vervolgens gepresenteerd op een gemeente brede bijeenkomst. Voor deze bijeenkomst waren alle deelnemers van gebiedsproces II uitgenodigd. Circa 160 omwonenden vanuit alle zoekgebieden waren aanwezig. Omwonenden hebben naar aanleiding van deze presentatie de gelegenheid gekregen om te reageren.

Vragenlijst, rapportage en communicatie

Naar alle deelnemers van gebiedsproces II is vervolgens een vragenlijst gestuurd. Een aantal belangrijke bevindingen en keuzepunten zijn in deze vragenlijst verwerkt. In de vragenlijst is ook een aantal mogelijkheden voor reactie opgenomen. De respons op de vragenlijst was groot. Twee derde van de aangeschreven adressen heeft de vragen ingevuld.

Daarnaast is er de gelegenheid geboden om per e-mail te reageren op het proces, de bijeenkomsten en de gepresenteerde bevindingen.

Het geheel is vervolgens verwerkt tot een uitgebreide eindrapportage die is aangeboden aan het college, de gemeenteraad en alle deelnemende inwoners. Deze rapportage bevatte de resultaten van het gebiedsproces, aanbevelingen voor de besluitvorming en het vervolg en een model voor een omgevingsovereenkomst, die de basis kan vormen voor afspraken tussen inwoners en projectontwikkelaars als gebieden voor windenergie door de gemeente zijn aangewezen en projectontwikkeling van de grond komt.

In de informatievoorziening speelde de website www.windkracht3.nl een belangrijke rol. Hierop staan alle presentaties en andere relevante informatie. Daarnaast zijn twee nieuwsbrieven verstuurd waarin we alle betrokkenen hebben geïnformeerd over de start en voortgang van het tweede gebiedsproces.

Besluitvorming gemeente

De gemeente heeft vervolgens op grond van haar eigen voorbereidingen voor de structuurvisie en de bevindingen van de gebiedsprocessen (in 2015 en 2016) in juni een besluit genomen over de structuurvisie. Hierin zijn uiteindelijk drie gebieden gekozen voor de ontwikkeling van 95,5 MW windenergie. Verder is hierin een groot aantal randvoorwaarden opgenomen en zijn voorstellen van Windkracht 3 voor de vervolgaanpak in de besluiten verwerkt.

Resultaten

Als gevolg van onze inzet en samenwerking in Windkracht 3, is een groot aantal omwonenden intensief en in vroegtijdig stadium betrokken geraakt bij de besluitvorming rond windenergie in hun gemeente. Zij reageerden na aanvankelijke scepsis positief op de aanpak en geboden informatie en inbreng. Delen van hun inbreng zijn ook vertaald in de besluitvorming van de gemeente. Ook en tegelijk bleek tijdens het proces duidelijk dat op aantal onderdelen hun inbreng beperkt was en op essentiële onderdelen niet mogelijk. Dat voedde het wantrouwen en de frustratie. Dit betrof niet alleen de - buiten de gemeente om gestelde - landelijke en provinciale gestelde opgave van 95,5 MW, maar ook onderdelen waarin de gemeente aan het stuur zat. Verder was de opbrengst van de uitvraag teleurstellend. Twee projectontwikkelaars hadden in de door de gemeente uitgekozen gebieden vrijwel alle grondposities in handen, waardoor er van concurrentie op de maatschappelijke meerwaarde nauwelijks sprake was. De gemeentelijke eisen en ontwikkelaars 'dicteerden' samen de voorwaarden.

De gemeente heeft vervolgens een beperkt aantal gebieden aangewezen en daarin vergaande eisen gesteld m.b.t. de windontwikkeling. Dit betekent dat er in verdere proces uiteindelijk nauwelijks speelruimte of onderhandelruimte overblijft. Het is nu de vraag of de opgave wel binnen de aangewezen gebieden en condities gerealiseerd zal kunnen worden en of de investering in de gebiedsprocessen zich ook zal vertalen in een positievere betrokkenheid van omwonenden.

Wij hebben van onze kant onze bijdrage aan de besluitvorming geleverd en de gemeente gewezen op de risico's in het vervolgproces. Onze inzet in Windkracht 3-verband is na de besluitvorming over de structuurvisie geëindigd. De ontwikkelingen in Emmen zullen we natuurlijk wel intensief blijven volgen. Onze insteek blijft daarbij gericht op een verantwoorde ontwikkeling en inpassing van windenergie op basis van intensieve betrokkenheid van inwoners en omwonenden.

Bargermeer

In juni zijn we tijdens de eindfase van de besluitvorming over de structuurvisie benaderd door het bedrijf Sun Oil over de mogelijkheden voor ontwikkeling van windenergie op het bedrijventerrein Bargermeer. Hoewel de gemeente dit gebied had uitgesloten als zoekgebied zag deze initiatiefnemer toch mogelijkheden. Wij zijn hierover het gesprek aangegaan. Na een verder oriëntatie zagen we gezamenlijk hier toch goede perspectieven. Wij zijn de gemeente en de gemeenteraad vervolgens gaan benaderen om hier nader onderzoek naar te verrichten. De gemeente hield deze boot - vlak voor de besluitvorming van de structuurvisie - af en was niet bereid tot een verdere verkenning. In de tweede helft van 2016 zijn we deze mogelijkheden met Sun Oil verder gaan onderzoeken. Wij verwachten dat hier projectontwikkeling mogelijk is en zullen hiervoor begin 2017 vervolgstappen voor gaan zetten.

De Monden/Oostermoer

De ontwikkeling van het windpark Oostermoer/de Drentse Monden geeft aanleiding tot veel onrust en zorgen vanuit de kant van omwonenden. Dit jaar vond de formele inspraak plaats m.b.t. de door het Ministerie geleide inspraakprocedure. Wij hebben gereageerd op het ontwerp inpassingplan en in onze reactie aangedrongen op een aantal fundamentele aanpassingen op het ontwerp en de verdeling van lusten en lasten in het gebied. De Minister heeft eind 2016 de definitieve vergunning gepubliceerd. In deze vergunning is o.a. voorzien in het verminderen van het aantal turbine locaties (van 50 naar 45) en aanpassingen van verlichtingseisen. Dit neemt de omgevingsbezwaren niet weg. Van enig draagvlak en/of acceptatie in het gebied, dan wel bredere aanpak waarbij lusten en lasten meer in evenwicht worden gebracht, is geen sprake. De procedures en het maatschappelijk debat rond dit windpark krijgen derhalve nog een vervolg.

Milieustudie Draagvlak en Participatie Wind op Land

De Natuur en Milieufederaties (waaronder Drenthe) en Natuur & Milieu voeren in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken een Milieustudie Draagvlak en Participatie Wind op Land uit. Deze milieustudie voorziet het Ministerie van Economische Zaken en het Kernteam Wind op Land van adviezen en instrumenten, die een bijdrage leveren aan het versnellen van de opgave windenergie uit

het Energieakkoord. De studie is gericht op het breed verspreiden van goede voorbeelden en het wegnemen van obstakels bij windprojecten op het gebied van draagvlak en participatie zodat deze projecten versneld kunnen worden gerealiseerd. Het project loopt tot einde 2017 en bestaat uit de volgende onderdelen:

Analyseren van vier windprojecten

Van vier windprojecten wordt een analyse gemaakt van de mate waarin draagvlak en participatie een bijdrage leveren aan het slagen van deze projecten. De resultaten van deze vier processen zullen - samen met de ervaringen uit de leeromgeving - de basis vormen voor het document 'lessons learnt' die aan het einde van het project worden opgeleverd in de vorm van een handreiking.

Begin mei is er, na overleg met het Kernteam Wind op Land en het ministerie van EZ een selectie gemaakt van vier casussen. De projectleiders van deze vier casussen hebben samen met het projectteam van de milieustudie een werkwijze afgesproken voor de analyse en vervolgstappen. Momenteel wordt per casus in beeld gebracht hoe het loopt met draagvlak en participatie. De casus is door de Natuur en Milieufederatie Drenthe ingebracht omdat hier veel is geïnvesteerd in gebiedsproces voor draagvlak omwonenden door de Natuur en Milieufederatie Drenthe en NLVOW. In het proces zijn de ontwikkelaars uitgedaagd om maatschappelijk te ontwerpen. Mede op basis van een omgevingsovereenkomst (als voorloper van nieuwe 'gedragscodes') wordt het vervolg op de dialoog nu vormgegeven in drie windprojecten.

Seminar en leeromgeving

In oktober hebben we in dit kader bijdragen geleverd aan een landelijk seminar georganiseerd door de Natuur en Milieufederaties en Natuur en Milieu. Tijdens dit seminar zijn de eerste tussenresultaten van de milieustudie gepresenteerd (de concept-ontwikkelplannen uit de vier casussen) en is de aanwezigen gevraagd hierop te reflecteren. Daarnaast is dit seminar de start geweest van een leeromgeving die wordt opgezet om, naast de ervaringen die de natuur- en milieufederaties opdoen in de vier casussen, ervaringen met draagvlak en participatie te verzamelen bij andere projecten. De resultaten van de casussen, het seminar en de leeromgeving zullen worden verwerkt in het rapport 'lessons learnt' / de handreiking aan het einde van het project.

Producten

Emmen/Windkracht 3

Organisatie

- Opzetten en uitvoering gebiedsproces II, projectaanpak platform Windkracht 3
- Deelname uitvoering projectteam (circa 15 bijeenkomsten)

Gebiedsproces

- 10 inwonersbijeenkomsten voor de zoekgebieden
- Presentatie en bespreking resultaten uitvraag
- Gemeente brede bijeenkomsten, waarin voor alle gebieden bevindingen zijn voorgelegd en besproken

Communicatie

- Op de website van de gemeente is een aparte Platform Windkracht 3 pagina bijgehouden
- Er zijn 2 nieuwsbrieven uitgebracht om deelnemers en andere bewoners, die hier om gevraagd hebben, van informatie te voorzien en op de hoogte te houden
- Deelnemers-enquête

Rapportage en aanbevelingen

- Het geheel is vertaald in twee eindrapporten (gebiedsrapportages en algemene bevindingen) dat in mei is aangeboden aan college en gemeenteraad
- Ontwerp omgevingsovereenkomst
- Presentaties ambtelijk/college en gemeenteraad

Emmen/Vervolg

- Verkenning en ontwerp mogelijkheden Bargermeerterrein

Windpark Oostermoer/De Monden

- Inspraakreactie ontwerp Inpassingsplan

Milieustudie Draagvlak en Participatie Wind op Land

- Inbreng casus Emmen in Milieustudie Draagvlak en Participatie Wind op Land
- Inbreng Casus Emmen tijdens het seminar over ruimtelijke ordening en locatiekeuze
- Interviewronde en evaluatiesessie met verschillende actoren uit het Windkracht 3 proces.

3.3 Servicepunt Energie Lokaal

Activiteiten en resultaten

Het Servicepunt Energie Lokaal Drenthe helpt en ondersteunt lokale energie-initiatieven. Het servicepunt ondersteunt de burgerinitiatieven door het leveren van kennis, ondersteuning en netwerken. Hierbij werken we nauw samen met de Drentse Energieorganisatie, de provincie en ondersteunende organisatie als Buurkracht, SEN en de Drentse KEI.

Nieuwe groepen

In 2016 zijn er 8 nieuwe groepen actief geworden op het thema van duurzame energie en energiebesparing. Nieuw groepen die in 2016 zijn gestart zijn onder andere Voetbalvereniging De Weide in Hoogeveen, Werkgroep Duurzaam Ruinen, energiecoöperatie Geeserstream i.o., bewonersbedrijf O Eigen Houtje in Emmen en een bewonerscollectief in Zuidlaren. Halverwege 2016 meldde zich bij ons het 100ste energie-initiatief. Daarvan is een grote meerderheid actief. Een 30-tal groepen is in de loop van de afgelopen jaren gestopt omdat zij het eigen doel hadden bereikt of geen vrijwilligers meer konden vinden. Zowel rondom de Postcoderoos als energiebesparing worden echter steeds weer nieuwe groepen actief. Zo is er afgelopen jaar een aantal nieuwe Buurkrachtgroepen ontstaan, breidt Stichting Samen Energie Neutraal het aantal ondersteunde dorpen uit en zijn meerdere sportverenigingen gestart met trajecten voor energiebesparing. De Postcoderoos leverde de meeste nieuwe actieve groepen en coöperaties in spé op. Zonne-energie is voor lokale groepen een belangrijke drijfveer om in actie te komen. Drenthe loopt wat lokale energie-initiatieven betreft zeker niet achter bij andere provincies in Nederland. Wel vormen zich in Drenthe minder coöperaties, wat voor de bestendigheid van de collectieven op lange termijn wat meer onzekerheid biedt.

Maatwerkadvisering

De collectieven in Drenthe kenmerken zich door een grote diversiteit in vorm en ambitie. Ook de ondersteuning die men van het servicepunt vraagt is zeer divers. Zo heeft het servicepunt groepen ondersteund in het opzetten van een collectieve inkoop van zonnepanelen of isolatie (Emmerhout, De Fledders in Vries, Peize). Maar er zijn ook diverse groepen geholpen met het vormgeven van plannen, zoals De Weide en diverse verenigingen van woningeigenaren (VVE's). Bij een deel van de ondersteuning gaat het om het voeren van een adviesgesprek en het vervolgens schrijven van een advies of plan waarmee het collectief verder kan. Bij 18 initiatieven heeft het servicepunt een grotere rol gespeeld, bijvoorbeeld door meerdere malen als adviseur deel te nemen aan projectgroepvergaderingen, mee te helpen met het maken van exploitatie- en businessmodellen of door externe kennis aan te leveren ter ondersteuning, etc. Intensieve begeleiding is onder andere gegeven aan: Noord-Sleen, Ruinen, Duurzaam Assen, Zonnige Toekomst, Op Eigen Houtje en Zeijen. In totaal heeft het servicepunt 48 bewonerscollectieven van advies en ondersteuning voorzien. De ruime meerderheid van deze groepen (ruim 30) hebben gebruik gemaakt van persoonlijke ondersteuning en advisering van het servicepunt en hebben daarnaast gebruik gemaakt van de kennisbijeenkomsten. Een klein deel van de groepen (16) is alleen via de kennisbijeenkomsten bediend.

Postcoderoos en zonne-energie

Collectieve opwekking van zonne-energie heeft veel aandacht gekregen van het servicepunt. In 2016 hebben we de werkplaats Zon in het leven geroepen waarin naast de Natuur en Milieufederatie Drenthe ook De Drentse Kei, de provincie Drenthe en de Drentse Energie Organisatie zitting hebben. We hebben samen met deze partners een voorstel ontwikkeld voor verdergaande ondersteuning van Postcoderoos-initiatieven. De provincie Drenthe heeft dit voorstel omarmd en stelt via deze werkplaats de komende jaren 100.000,- euro ter beschikking aan Postcoderoos-coöperaties om hen te helpen kennis in te huren en de opstartkosten te dragen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe voert deze regeling op verzoek van de provincie uit. In december is de eerste toekenning vanuit deze subsidieregeling tot stand gekomen (Energiecoöperatie Duurzaam Assen).

Ondersteuning van de groepen heeft geleid tot (voorbereidingen van) een aantal Postcoderoos-coöperaties en SDE-verzoeken; o.a. in Noord-Sleen, Gees en Assen zijn de coöperaties rond of bijna rond. De werkgroep in Ruinen heeft een SDE-aanvraag ingediend en de werkgroep in Zeijen participeert in een groter zonnepark waarvoor de SDE-aanvraag in december is goedgekeurd. In totaal

zijn er eind 2016 18 verschillende Postcoderoos-locaties in studie of in oprichting. Vele daarvan zullen in 2017 tot daadwerkelijke oprichting en bouw van installaties overgaan, zo is de verwachting. Bij de ondersteuning van deze groepen werken wij nauw samen met de Drentse Energie Organisatie en Enexis.

In december heeft de eerste bijeenkomst plaatsgevonden van de Community of Practice voor Zonne-initiatieven. Deze bijeenkomst, waar 9 Postcoderoos-initiatieven vertegenwoordigd waren, liet zien dat de initiatieven veel van elkaar kunnen en willen leren. Door het netwerk van groepen met elkaar te verbinden via COP's houden we het netwerk levend en lerend.

Aangezien er nu meerdere Megawatts aan zonne-energie in de planning zijn bij lokale energie-coöperaties en deze collectieven een belangrijke rol spelen bij het aanjagen van de vraag naar energiebesparende producten, valt te concluderen dat de inzet op lokale bewonersinitiatieven zijn vruchten begint af te werpen in termen van CO2 reductie en duurzame investeringen.

Producten

Het Servicepunt Energielokaal Drenthe heeft in 2016 de volgende groepen geadviseerd en/of ondersteund:

- Wijkbelangen Emmerhout: collectief isolatietraject vanuit de Warmtetour
- Reestdal Energie: Warmtetour plus communicatieadvies
- Voetbalvereniging De Weide: planvorming en advisering
- Buurkracht Rolde; uitvoering Warmtetour
- EC Noordseveld: Warmtetour uitvoering
- Landgoed De Vosbergen; advisering over zonne-energie
- Buurkracht De Fledders: ondersteuning collectieve isolatie inkoop en zonnepanelen inkoop
- Duurzaam Assen; samenwerking en ondersteuning bij opzet winkel, planvorming en communicatie
- Zeijen: ondersteuning bij participatietraject zonnecentrale
- Buurkracht Peize: isolatie
- VVE Kievitsval Emmen: verduurzaming gebouw
- VVE Bellevue: zonnepanelen
- VVE Noorderpark: advies over verduurzaming
- VVE De Garve: isolatie
- Bewonerscoöperatie de Vijversborg: isolatie
- Bewonerscollectief Zuidlaren: asbest en energie
- Bewonersbedrijf Op Eigen Houtje: planvorming en ondersteuning
- Dorpshuis Steenwijksmoer: ondersteuning planrealisatie
- Nijeveen energieneutraal: zonne-energie
- Duurzaam Bovensmilde: planvorming energiecoachpilot
- De Wouden: asbest en energie
- Valthe: advies over zonne-akker
- Drentse Kei: ondersteuning

De volgende Postcoderoos initiatieven zijn daarnaast van advies en/of ondersteuning voorzien:

- Coöperatie Noord-Sleen
- Duurzaam Hooghalen
- Geeserstream i.o.
- Energie(k) Ansen
- Oranjedorp
- Duurzaam Ruinen
- Zonnige Toekomst: planvorming

Bijeenkomsten:

- Organisatie uitwisselingsbijeenkomst voor Postcoderoos-initiatieven (2 december, Vanderveen Assen, 15 deelnemers)
- Bijgedragen aan bijeenkomst Samen voor zon (70 deelnemers). Zie verslag duurzaamheidsknooppunt (4.1).

3.4 Drents Energieloket

Activiteiten en resultaten

Het Drents Energieloket is gericht op de versnelling van energiebesparing in de bestaande woningvoorraad van Drenthe en daarmee ook aan de reductie van de CO₂-uitstoot door Drentse huishoudens.

Binnen het loket en samen met alle betrokken partijen is gewerkt aan de drie pijlers zoals die bij de start zijn benoemd, te weten:

- Creëren van de vraag, uitvoering van campagnes
- Ontzorgen van de klant, een goed werkend loket/helpdesk
- Vergroten aanbodkant, activeren van bedrijven.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe staat mede aan de basis van het loket, verzorgt de eerstelijnsopvang van inwoners via het fysieke en digitale energieloket, ontwikkelt voorlichtingscampagnes en levert bijdragen aan de provinciebrede samenwerking. Hieronder volgt de toelichting op de uitgevoerde activiteiten, resultaten en producten voor het feitelijke energieloket, de daaraan gekoppelde middelen zoals websites, folders en PR en de provinciebrede samenwerking. De campagne-matige activiteiten staan beschreven onder 3.5. Bespaarproducten.

Voorlichting bewoners; eerstelijns loket

In 2016 hebben we met de partners in het Drents Energieloket gewerkt aan een verdere bestendiging van het provinciaal overkoepelende eerstelijns energieloket energiebesparing, het Drents Energieloket. Met een fysiek loket en bijbehorende website en facebookpagina nemen de vragen vanuit inwoners over energiebesparing, de inzet van duurzame energie en vraagstukken over energiebesparing en energieneutraal wonen gestaag toe.

Eind 2016 zijn er bij het loket 1.308 contactmomenten geweest met 656 inwoners uit Drenthe met vragen over zonne-energie (264), isolatie (96) en overige vragen zoals de financieringsmogelijkheden (296). Ten opzichte van eind 2015 is er met 4 keer zoveel inwoners contact geweest en is het aantal contactmomenten bijna vervijfvoudigd.

Provinciebrede samenwerking

Wij zetten ons in voor de versterking en uitbouw van de provinciebrede samenwerking via deelname aan het aanjaagteam van het loket, de ontwikkeling van provinciebrede campagnes en de opvang en begeleiding van bewonersinitiatieven. In 2016 hebben we samen met de regionaal coördinator het Drents Energieloket verder ontwikkeld tot een krachtige samenwerkingsalliantie van alle Drentse gemeenten, provincie Drenthe, de Natuur en Milieufederatie Drenthe, Bouwend Nederland en Uneto VNI. Ook Buurkracht en Slim wonen met energie hebben zich aan het loket verbonden.

In samenwerking met de partners, zijn vanuit het loket twee provinciebrede, regionaal georganiseerde campagnes opgezet, die ruimte hebben geboden aan lokaal maatwerk: Zon zoekt Drent 2016 (Zonnetour) en 'Drent zit er warmpjes bij' (Warmtetour).

In het kader van de Expeditie Energieneutraal Wonen Drenthe hebben wij verder samen met de regionaal coördinator van het Drents Energieloket gewerkt aan de ontwikkeling van een provinciebrede green deal voor de jaren 2018-2020. Op basis van deze plannen willen we het besparingsbereik van het Drents Energieloket nog verder vergroten.

Samenwerking bedrijven

Afgelopen jaar is nauw samengewerkt met SLIM wonen met energie voor de invulling van de isolatiemarkten tijdens de informatieavonden van de Zonnetour en Warmtetour. We hebben samen met SLIM wonen met energie gezorgd voor een bezetting van regionale en lokale installatie-, isolatie- en bouwbedrijven, glaszetters en energieadviseurs. Voor de isolatiemarkten is gebruik gemaakt van een redelijk vaste selectie van deelnemende bedrijven. Voor het lokaal goed kunnen bedienen/ondersteunen van inwoners is meer bekendheid en zichtbaarheid nodig van het Drents Energieloket en de Drentse bedrijven in de bouw-, installatie- en glassector. Het is van belang om in 2017 verder in te zetten op kennismaking en samenwerking met bestaande en nieuwe brancheorganisaties en de betreffende bedrijven in Drenthe.

Sportloket

Om beter gebruik te kunnen maken van ambassadeurs in wijken en dorpen heeft het Drent Energieloket samen met Sport Drenthe en de Natuur en Milieufederatie Drenthe het project Drenthe Sport Duurzaam ontwikkeld. In dit project worden sportclubs bijgestaan met een energiescan en ondersteuning bij het nemen van maatregelen. Het Drents Energieloket vervult voor dit project de loketfunctie en verzorgt informatievoorziening en monitoring. Via het Servicepunt Energie Lokaal Drenthe kunnen clubs vervolgens ook ondersteuning krijgen bij projecten met leden.

Producten

- Onderhoud en uitvoering van het digitale en fysieke Drents Energie Loket. Er zijn sinds de start van de registratie contactmomenten geweest met 656 inwoners uit Drenthe met vragen over zonne-energie (264), isolatie (96) en overige vragen zoals de financieringsmogelijkheden (296).
- Onderhoud website www.drentsenergieloket.nl in 2016: 8.172 bezoekers (5.306 unieke bezoekers)
- Uitvoering algemene PR/communicatie Drents Energieloket, waaronder een Drentse Energiekrant die is gemaakt en verspreid onder 140.000 abonnees van het Dagblad van het Noorden
- Deelname aanjaagteam Drents Energieloket
- Ondersteuning regionaal coördinator Drents Energieloket
- Bijdragen ontwikkeling vervolg plan aanpak Drents Energie Loket 2017-2020
- Ontwikkeling en voorbereiding uitvoering Drenthe Sport Duurzaam/sportloket
- Ontwikkeling campagnes Zon zoekt Drent 2016 en Drent zit er warmpjes bij (najaar 2016-voorjaar 2017).

3.5 Bespaarproducten Drents Energieloket

Als uitwerking van de doelstellingen van het Drents Energieloket is in 2016 samen met de partners van het loket ingezet op de ontwikkeling en uitvoering van meerdere 'bespaarproducten'.

Hieronder staan de bespaarproducten weergegeven. Vervolgens worden per bespaarproduct de activiteiten, resultaten en producten beschreven.

Bespaarproducten:

- *Drent zit er warmpjes bij 2016*
- *Zon zoekt Drent 2016*
- *Proeftuin Energiebesparing met bewoners Emmen*
- *Werk maken van slimme meters / Betere energielabels aan huis*

Bespaarproduct 'Drent zit er warmpjes bij' 2016

Activiteiten en resultaten

Warmtetour 2015 / 2016

De campagne 'Drent zit er warmpjes bij' is samen met de partners van het Drentse Energieloket (DEL) ontwikkeld voor het stimuleren van energiebesparing bij woningeigenaren. De kern van deze campagne is een serie gemeente- en wijkgerichte voorlichtingsavonden waarbij geïnteresseerde bewoners gericht voorlichting krijgen van energieadviseurs van het DEL, gemeenten en bedrijven.

In de eerste helft van 2016 hebben we uitvoering gegeven aan het tweede deel van de campagne. Drent zit er warmpjes 2015/2016. Er zijn begin 2016 vijf informatieavonden georganiseerd die in de basis opzet grotendeels gelijk waren aan de serie uit het najaar van 2015. Daarbij was er ook ruimte voor maatwerk per gemeente. Zo hield de gemeente Borger Odoorn een gemeentebrede informatieavond waar integraal informatie werd gegeven aan 275 bezoekers. In Beilen werd juist in een deel van een wijk, op een kleine locatie een informatieavond georganiseerd waar ook huurders waren uitgenodigd. En daar tussenin waren nog 3 andere variaties van avonden.

Tijdens de informatieavonden is een toelichting gegeven op de energielabelatlas en de informatie over de eigen woning in combinatie met de presentatie van een wijk-/dorpsscan. Uiteraard is toegelicht wat het Drents Energieloket is en wat het loket kan betekenen voor de inwoners van Drenthe. Tijdens de presentaties is inhoudelijke toelichting gegeven op de mogelijke isolatiematerialen en op welke manier inwoners hiermee aan de slag kunnen gaan. Ook is een toelichting gegeven op de financiële mogelijkheden (subsidies, leningen en andere regelingen). Na de presentatie hadden de bezoekers de mogelijkheid de isolatiemarkt te bezoeken en direct verdere informatie en/ of offertegesprekken aan te vragen bij de aanwezige isolatiebedrijven, aannemer, glaszetter, energieadviseur, het Drents Energieloket, ervaringsdeskundige en lokaal initiatief als hier sprake van was.

Voor de Warmtetour 2015 / 2016 zijn een zestal artikelen geschreven over inwoners, bedrijven en het loket over het nemen en uitvoeren van isolatiemaatregelen en de financieringsmogelijkheden. Deze artikelen zijn voor de partners in te zetten voor publicaties over de Warmtetour.

Voor de afronding van de campagne hebben we een evaluatie uitgevoerd. De intern betrokken ambtenaren van de gemeenten, de ervaringsdeskundigen, de medewerker van SLIM wonen met energie (regelen bedrijven voor isolatiemarkt), de betrokken buurtgebeleider van Buurkracht en betrokkenen vanuit lokale initiatieven hebben daarvoor een vragenlijst ingevuld. Daarnaast hebben we bedrijven gevraagd naar hun mening en ervaring door middel van een online enquête. Tot slot hebben we tijdens de informatieavonden zoveel mogelijk e-mailadressen van bezoekers verzameld en ook hen via een online enquête gevraagd naar hun mening. Alle resultaten van deze evaluatie zijn terug te vinden in het *Evaluatierapport Warmtetour 2015 def, mei 2016*. De belangrijkste leerpunten/ conclusies zijn meegenomen in het vervoltraject voor de Warmtetour 2016 / 2017.

Eén van de doelstellingen van de Warmtetour was het opstarten van nieuwe collectieve inkooptrajecten rond isolatie om zo de drempel voor bewoners te verlagen. Op de bijeenkomsten eind 2015, konden mensen zich daarom aanmelden voor een gezamenlijk inkooptraject, dat zou worden begeleid door het Servicepunt Energie Lokaal Drenthe of betrokken lokale energie initiatieven (o.a. in samenwerking met Buurkracht).

Het aantal geïnteresseerden was op sommige plaatsen te laag om een collectief aanbod te realiseren. Daar waar lokale initiatieven, als vervolg op de Warmtetour aanvullende avonden en acties organiseerden, kwam de respons wel degelijk los. Dit wijst erop dat bij collectieve inkoopacties de lokale initiatieven en buurtorganisaties een bepalende rol spelen. De contactgegevens van mensen die hebben aangegeven interesse te hebben in een collectief aanbod, waar dit niet gerealiseerd kon worden, zijn doorgegeven aan het Drents Energieloket, dan wel aan het lokale energie-initiatief. Voor het tweede deel van de Warmtetour 2015/2016, zijn de gezamenlijke inkooptrajecten voor wijk- of dorpscollectieven niet meer ingezet, omdat de verhouding opbrengst/ tijdsinvestering niet reëel was.

Warmtetour 2016 / 2017

In de zomer van 2016 is op basis van de evaluatie van de Warmtetour 2015 / 2015 invulling gegeven aan een nieuwe campagne van Drent zit er warmpjes bij; de Warmtetour 2016 / 2017. Het eerste deel van de Warmtetour 2016 / 2017 is georganiseerd in november en december 2016 met 5 informatieavonden. Bij de organisatie van 4 van de 5 avonden is samengewerkt met een lokaal initiatief (Vereniging Dorpsbelangen, energiecoöperatie, hogeschool). Zo is voor de informatieavond van gemeente De Wolden een volledige maatwerkaanpak ingezet in nauwe samenwerking met de gemeente, energiecoöperatie Reestdal Energie en het Alfa College Hoogeveen.

Voor de Warmtetour 2016 / 2017 zijn 5 artikelen geschreven over inwoners, bedrijven en loket en over het nemen en uitvoeren van isolatiemaatregelen en de financieringsmogelijkheden. Deze artikelen zijn voor de partners in te zetten voor publicatie rondom de Warmtetour.

Producten

- Warmtetour januari - april 2016: organisatie van 5 informatieavonden in 4 gemeenten (8.605 persoonlijke brieven verstuurd / 450 bezoekers)
- Evaluatie/verslag warmtetour 2015 / 2016
- Ontwikkeling en uitvoering Warmtetour 2016 / 2017 (oktober – december 2016: organisatie 5 informatieavonden in 5 gemeenten (8.008 brieven verstuurd / 345 bezoekers);
- Website Drent zit er warmpjes bij: 12.875 bezoekers (11.313 unieke bezoekers);
- Artikelenserie over Warmtetour (PR) en energiebesparingsmaatregelen
- Inzet vijftal folders over de diverse isolatiemaatregelen en de financieringsmogelijkheden (productie voor beide campagneperioden 20.000 stuks).

Bespaarproduct 'Zon zoekt Drent 2016'

Activiteiten en resultaten

De campagne Zon zoekt Drent 2016 draaide om de organisatie en uitvoering van 6 informatie-bijeenkomsten: de 'Zonnetour'.

Voor de organisatie van de Zonnetour is een communicatie- en PR-campagne uitgevoerd in samenwerking met het Drents Energieloket, 6 Drentse gemeenten, de provincie Drenthe en 14 bedrijven. De campagne was gericht op alle particuliere woningeigenaren van Drenthe.

Er zijn in nauwe samenwerking met de gemeenten en betrokken partners zes zonnetour informatieavonden georganiseerd en gerealiseerd. De informatieavonden bestonden uit een centrale presentatie met een toelichting op de campagne en inzet van het stappenplan 'Hoe kom ik tot de aanschaf van zonnepanelen'. In het stappenplan waren onder meer opgenomen: een live demonstratie van de zonnekaart, uitleg over mogelijke vergunningen, financieringsopties (met subsidieregelingen en leningen), waar op te letten bij offertes en gesprekken met bedrijven en de mogelijkheden voor collectieve initiatieven. Aansluitend was er een isolatiemarkt met leveranciers van zonnepanelen, ervaringsdeskundigen, een stand van het Drents Energieloket, eventueel een lokaal initiatief (zoals een lokale energiecoöperatie), Buurkracht en/of de aanwezigheid van een buurtteam.

Voor de communicatie- en PR-campagne is informatie verstrekt via de websites en Facebookpagina van Zon zoekt Drent en het Drents Energieloket. Daarnaast zijn 3 gereviseerde folders geproduceerd en ingezet; over zonnepanelen, over zonneboilers en over de zonnelening. Er zijn verder ruim 7.300 brieven gestuurd naar particuliere woningeigenaren met geschikte daken voor zonne-energie. Er zijn vanuit de deelnemende gemeenten, het Drents Energieloket en de Natuur en Milieufederatie Drenthe persberichten uitgezet en geplaatst in de lokale kranten en gemeentepagina's van de deelnemende gemeenten. De gemeente Assen heeft daarnaast ook nog gebruik gemaakt van driehoek borden. Eén van de onderdelen van het PR-offensief was het uitgeven van een Drentse Energiekrant. Deze krant is begin 2016 geproduceerd en is medio mei als bijlage bij het Dagblad van het Noorden verzonden aan zo'n 140.000 adressen. Daarnaast waren er nog 3.000 exemplaren om zelf te verspreiden. In totaal gaat het om 8 pagina's A3 en de informatie was voor 50% gericht op zonne-energie en voor 50% over isolatiemaatregelen.

De toepassing van zonne-energie in Drenthe heeft door de campagne een verdere stimulans gekregen. De focus op zonne-energie en de mix van informatieavonden met zonnekaart, zonnelening, gerichte informatie over hoe te komen tot de aanschaf van zonnepanelen en de aanwezigheid van bedrijven en lokale initiatieven, heeft voor een succes gezorgd. Ten opzichte van vorig jaar is de campagne van Zon zoekt Drent dit keer niet gemeentebreed, maar lokaal ingestoken met in verhouding een kleinere hoeveelheid aangeschreven woningeigenaren.

Producten

- Organisatie 6 Zon zoekt Drent informatieavonden in 6 gemeenten met 555 bezoekers;
- 7.314 persoonlijke brieven verstuurd aan particuliere woningeigenaren met een geschikt dak;
- Website Zon zoekt Drent: 4.995 bezoekers (3.860 unieke bezoekers) in 2016. In totaal 22.033 bezoekers (waarvan 15.826 unieke bezoekers) sinds 14 maart 2014.
- 116 vragen aan het Drents Energieloket over de aanschaf van zonnepanelen, de zonnelening en de campagne Zon zoekt Drent 2016 (van begin maart t/m 19 december 2016; 264 vragen in totaal vanaf 9 maart 2015);
- Drentse Energiekrant: 140.000 stuks verspreid in de bijlage van Wonen & Co van het Dagblad van het Noorden. Daarnaast nog 3.000 losse exemplaren voor het uitdelen tijdens informatieavonden en andere bijeenkomsten.
- Indirect mediabereik (o.a. huis-aan-huis bladen): ongeveer 90.000 inwoners.

Bespaarproduct 'proeftuin Energiebesparing met bewoners Emmen'

Activiteiten en resultaten

De in ons jaarprogramma' opgenomen proeftuin voor energiebesparing hebben we invulling kunnen geven met de gemeente Emmen. Daarbij hebben we in overleg met de gemeente niet gekozen voor een proef met slimme meters zoals aanvankelijk onze opzet was, maar is ingezet op een Warmtetour plus. Het doel voor de gemeente Emmen daarbij is om de woonlasten (energielasten) van de bewoners structureel te verlagen door energiebesparing. Daarbij wil de gemeente ook inzetten op werkgelegenheid door inzet van lokale bedrijven bij het uitvoeren van deze energiebesparende maatregelen. Met de Warmtetour plus hebben we ingezet op een ontzorgingstraject met informatiebijeenkomsten in 4 wijken van Emmen met de bedoeling een collectief offerte- en inkooptraject te starten.

Samen met de gemeente hebben we eind 2015 een eerste informatieavond in Emmerhout georganiseerd. Vervolgens heeft de gemeente door middel van workshops van KAW Architecten (in opdracht van de provincie Drenthe) begin 2016 inzicht gekregen in de energiescan van de woningvoorraad van de gemeente. Wij zijn bij 1 van deze bijeenkomsten aanwezig geweest om met de gemeente mee te denken over de keuze van wijken/dorpen. Mede op basis van deze workshops is begin 2016 de keuze gemaakt voor inzet in de wijken/dorpen Bargeres, Klazienaveen, Emmermeer/Emmen over het spoor en Nieuw Dordrecht. De keuze voor deze dorpen en wijken is naast de energie-technische staat van de woning, ook gebaseerd op de draagkracht (lees WOZ waarde) bij bewoners die nodig is om energiebesparende maatregelen te kunnen nemen.

Als volgend stap is ingezet op het goed betrekken het lokale bedrijfsleven. Hiervoor hebben we in maart en juni twee bedrijvenbijeenkomsten georganiseerd om lokale bedrijven te kunnen betrekken bij de uitvoering van dit project in het najaar van 2016.

Half oktober is vervolgens een Warmtetour plus-informatieavond georganiseerd voor de wijk Bargeres in samenwerking met 5 bedrijven. Met de inzet van bijna gratis energiescans (uitgevoerd door Invent) is geprobeerd de consument te verleiden om aan de slag te gaan met energiebesparing in de woning.

Producten

- Organisatie van 2 bedrijvenbijeenkomsten in Emmen (in maart en juni 2016), waarbij respectievelijk 17 en 11 medewerkers van voornamelijk isolatiebedrijven, aannemers uit Emmen aanwezig waren
- Begeleiding van gemeente Emmen in het maken van keuzes als het gaat om de inzet van wijken/dorpen en methodes/middelen voor de aanpak
- Organisatie van 1 informatieavond in Bargeres over het nemen van isolatiemaatregelen (Warmtetour Emmen), 60 bezoekers
- 1.600 persoonlijke brieven als uitnodiging voor de informatieavond.

Bespaarproduct; betere energielabels aan huis

In ons jaarplan 2016 voorzagen we naast een bespaarproject op het gebied van slimme meters de ontwikkeling van een project gericht op huis-aan-huisvoorlichting over de energielabels van particuliere woningen. In de loop van het jaar bleek de belangstelling voor en deelname aan de zonne- en warmtetour dermate groot dat we ambities m.b.t. de andere aanpakken hebben moeten bijstellen. Gedurende het jaar zijn samen met de partners van het Drentse Energieloket en de Expeditie Energie-neutraal Wonen Drenthe wel projectinitiatieven ontwikkeld, waarmee in 2017 uitvoering wordt gegeven aan de gestelde ambities

Ontwikkeling innovatieve aanpakken

In samenwerking met de coördinator van het Drents Energieloket en Drentse gemeenten hebben we bijdragen geleverd aan pilots op het gebied van energiebesparing binnen het landelijke traject 'Innovatieve aanpak' van het Ministerie van BZK. Voor dit landelijke programma zijn 4 Drentse projecten ontwikkeld. Twee daarvan zijn goedgekeurd en in 2016 van start gegaan: 1 in Assen en 1 in Hogeveen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft de regionaal coördinator van het Drents Energieloket hierbij ondersteund. We hebben meegeschreven aan de innovatieve aanpak van de gemeente Hogeveen, waarin ingezet wordt op het Woonactieplan. Vanuit het Woonactieplan wordt door de gemeente Hogeveen d.m.v. een compleet pakket aan middelen (advies, kant en klaar bespaarproducten/-concepten en financiële producten) en in samenwerking met diverse partijen, ingezet op massale energiebesparing tot (bijna) energieneutraal in wijken met grote aantallen van dezelfde typen woningen. In 2017 wordt een pilot opgestart waarbij in de wijk Wolfsbos de aanpak van het Woonactieplan wordt ingezet.

Energielabels

Voortschrijdend inzicht leert dat via diverse projecten en campagnes verder ingezet gaat worden op energiebesparing aan de hand van basisinformatie met indicatieve labels. De nadruk komt niet te liggen op de energielabels, maar de triggers die woningeigenaren aanzetten tot het nemen van maatregelen. Als uiteindelijk als laatste stap definitieve energielabels worden vastgesteld, geven deze verbeterde energielabels weer aangrijppunten voor gemeenten voor het verbeteren van de beleidsuitvoering op basis van getroffen maatregelen.

We hebben ons dit jaar georiënteerd op diverse mogelijkheden voor een klantvolgsysteem, o.a. door overleg met het Energieloket Groningen en de Stichting Bespaar Lokaal en inzicht gekregen in de databases opgebouwd door KAW in opdracht van de provincie Drenthe voor alle Drentse gemeenten. Deze complete database per gemeente geeft duidelijke aanknopingspunten voor het opzetten en uitvoeren van beleid als het gaat om het aanpakken van wijken/dorpen naar energieneutraal (op basis van urgentie en potentie van woningen gezien WOZ-waarden en energielasten).

Vanuit het Drents Energieloket en vanuit de Expeditie Energie-neutraal Wonen Drenthe willen we nu flink inzetten op een nieuw CRM-systeem / woningdossier. Deze basisinformatie per woning (huidige staat van de woning, energielabel, maatregelen, investeringen en besparingen) gaat dienen als basis en zet hiermee, via diverse projecten/ campagnes, in op de versnelling naar energieneutraal wonen voor woningeigenaren (inzicht, bewustwording, informeren, actie). In 2016 is een eerste verkenning gedaan naar de beschikbare systemen. De verdere ontwikkeling van zo'n systeem, en integratie met campagnes is voorzien in het plan van aanpak voor het Drents Energieloket in 2017

Slimme meters

Verder hebben in 2016 is een start gemaakt met het vormen van een samenwerkingsverband rondom de uitrol van slimme meters met energieverbruiksmanagers (EVM's); De basis van samenwerking is gevormd met de partners Woonbond en de huurdersvereniging MEVM. De eerste stappen zijn gezet voor samenwerking in een pilot die start bij huurderswoningen van Actium in samenwerking met de huurdersvereniging MEVM en de Woonbond.

Producten

- Bijdragen aan ontwikkeling van Drentse innovatieve aanpakken waarvan 2 landelijk zijn gehonoreerd ('Innovatieve aanpak' van het Ministerie van BZK) en in 2016 van start zijn gegaan, te weten: het woonactieplan Hogeveen en het Asser servicekostenmodel.

- Verkenningen geïnitieerd met KAW Architecten en Stichting Bespaar Lokaal om te bekijken in hoeverre de bestaande databases gezamenlijk kunnen leiden tot 1 grote database als input voor:
 - een CRM-systeem voor het Drents Energieloket en
 - de totstandkoming van het woningdossier voor het Drents Energieloket
 - een CRM / woningdossier systeem als inzet voor het Woonactieplan van Hoogeveen.
- Eerste proef met koppeling databases KAW en Bespaar Lokaal: koppeling van energielabelbestanden en bestanden KAW voor totstandkoming adresselectie Warmtetour De Wolden.
- Bijdragen aan 2 expertmeetings Slimme meter en Slimme meter – consumer engagement (georganiseerd door RVO in het kader van het EU project - USmart Consumer)
- Overleggen samenwerking Woonbond en MVEM en inzet pilot slimme meter en energiebesparing.

3.6. Drents alliantie energieneutraal

Activiteiten en resultaten

Onze inzet voor een Drentse alliantie energieneutraal richtte zich op versnelling van de energiebesparing in bestaande woningen in Drenthe en het in samenwerking met inwoners, corporaties, provincie en gemeenten realiseren van energieneutrale renovaties in woonwijken en bij particuliere woningen. Beoogde activiteiten waren onder meer:

- een vervolg op de eerder in gang gezette alliantie Veensprong
- organisatie van een serie werkplaatsen Energieneutraal wonen
- het bijdragen aan opzet en uitvoering van het Drentse programma energieneutraal wonen en het opzetten van de communicatieaanpak rond een Drentse kaart / monitor en serie proefwoningen.

De binnen dit project uitgevoerde activiteiten en bereikte resultaten beschrijven we in twee hoofdonderdelen:

Bijdragen ontwikkeling provinciale Expeditie Energieneutraal wonen

In 2016 hebben we via adviezen, overleg en bijdragen aan diverse provinciale bijeenkomsten bijgedragen aan de ontwikkeling van de provinciale Expeditie Energieneutraal wonen. In de eerste helft van dit jaar betrof dit vooral samenwerking / advisering van de door de provincie aangestelde expeditieleider die met diverse stakeholders gesprekken voerde over de te ontwikkelen gezamenlijke inzet op dit terrein. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft de expeditieleider vanuit haar ervaringen met dit veld geholpen bij het opstellen van het provinciale programma energieneutraal wonen. Dit programma is in juni 2016 door de provincie vastgesteld.

Vervolgens is er rond dit programma een overeenkomst met betrokken stakeholders opgesteld, waarmee een basis wordt gelegd voor de gezamenlijke inzet om de komende jaren te zorgen voor een versnelling van de besparing in de woningvoorraad met als einddoel energieneutraal in 2040.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft diverse bijdragen geleverd aan de opzet en inhoud van deze overeenkomst. Deze is op 7 oktober door meer dan 70 partijen ondertekend.

De inzet van partijen is daarbij gericht op realisatie van concrete projecten en samenwerkingsverbanden die bijdragen aan de beoogde versnelling.

Op verzoek van de provincie zijn daarvoor diverse project-initiatieven aangeleverd en in gang gezet. In november zijn alle partners door de provincie uitgenodigd op een werkdag. Ook hier hebben we bijdragen geleverd aan projectvoorstellen en initiatieven.

Binnen de expeditie zijn die dag zgn. versnellingsteams gevormd die aan de basis staan van projecten in diverse sectoren (corporaties, particuliere voorraad, bedrijven, gemeenten, energiecollectieven). De Natuur en Milieufederatie Drenthe trekt het team collectieven en levert bijdragen aan het centrale expeditieteam dat in het leven is geroepen voor de regie van dit geheel.

Eind 2016 is er dankzij deze gezamenlijke inzet een provinciebreed samenwerkingsverband gevormd, een visie met doelen onderschreven, een netwerkorganisatie opgezet en een eerste projectenlijst opgesteld. De eerste projecten zullen begin 2017 starten.

Vervolg Veensprong; de Wijk van de toekomst

De Veensprong is een gebiedssamenwerking die erop is gericht verregaande energiebesparingsmaatregelen in de bestaande bouw te realiseren. De ambitie van de Veensprong is vele honderden huizen in de Veenkoloniën 'energienota-loos' te maken en zo het hele gebied een impuls te geven op het gebied van duurzaamheid, omgevingskwaliteit, woningwaarde, werkgelegenheid en beheersbaarheid van de woonlasten. We zijn met de projectpartners, bestaande uit bouwondernemingen, woningbouwcorporaties en (maatschappelijke) partners aan de slag gegaan om deze ambitie van onderop waar te maken. De hoge ambitie bij de start is werkenderwijs aangepast op verzoek van de deelnemers, naar een meer gefaseerd en stapsgewijs geheel. In 2016 hebben we ons gericht op realisatie van drie projectinitiatieven. Dit betrof:

- Aanpak Stappen naar nul op de meter i.s.m. woningcorporatie Lefier en diverse bouwbedrijven
- Aanpak voor label B of beter i.s.m. woningcorporatie De Volmacht en bouwbedrijven
- Een aanpak gericht op ontwerpen met bewoners i.s.m. Woningcorporatie Domesta.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe vormde een verbindende schakel in het samenwerkingsverband en had mede de trekkersfunctie binnen twee pilots (label B en ontwerpen met bewoners). Vanuit de expeditie zijn deze initiatieven verwelkomd en nadrukkelijk uitgenodigd om met uitgewerkte voorstellen te komen. We rekenden daarbij op een voortvarende start van de expeditie en deze pilots en het onderbrengen van de samenwerking en projecten onder dit nieuwe samenwerkingsverband. Dat liep anders dan verwacht. De projectinitiatieven voor Stappen naar nul op de meter en Ontwerpen met bewoners hebben we niet verder kunnen brengen omdat er bij de betreffende woningcorporaties geen vervolgcities werden ingezet.

Het projectinitiatief rond label B en beter hebben we dankzij de goede samenwerking met de woningcorporatie De Volmacht wel een grote stap verder kunnen brengen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft op verzoek en samen met betrokken partners daarvoor een aanpak uitgewerkt en in een samenwerkingsproject beschreven. Dit project getiteld Wijk van de toekomst is een gezamenlijk initiatief van Woningstichting De Volmacht, Zorgpartij Icare, Welzijnsorganisatie Impuls, Bouwend Nederland en de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Met dit project willen we een praktijkgerichte pilot in Gieten realiseren, waarin we de actuele en kansrijke thema's 'verduurzaming van de bestaande woningbouw' en 'langer thuis wonen' integreren. In samenwerking met de genoemde partners is gekozen voor de proeftuin Gieten. De Natuur en Milieufederatie Drenthe richt zich als partner op de bewonersparticipatie. Samen met Woningstichting De Volmacht zijn wij trekker van dit spoor binnen het project. Het projectplan is in juni 2016 aangeboden aan de provincie. Voorzien is dat dit project als onderdeel van de provinciale expeditie begin 2017 in uitvoering kan worden genomen.

Voor het samenwerkingsverband De Veensprong organiseren we begin 2017 een bijeenkomst waarin we het totaal aan opgedane ervaringen evalueren en afspraken maken over het vervolg. De ambities en inzet van betrokken partijen waren bij aanvang groot maar het gebrek aan voortgang en klinkende resultaten heeft ervoor gezorgd dat de sjeu ervan af is gegaan. Aanhaken bij de provinciale expeditie biedt wellicht nieuwe kansen, mits hier wel voldoende voortgang en resultaten kunnen worden geboekt.

Producten

- Bijdragen/adviezen aan ontwikkeling provinciaal programma energieneutraal wonen (vastgesteld juni 2016)
- Bijdragen een samenwerkingsovereenkomst en projectinitiatieven Expeditie Energieneutraal wonen (ondertekend oktober 2016 met Natuur en Milieufederatie Drenthe als partner)
- Bijdragen aan provinciale werkbijeenkomsten en expeditieteams Expeditie Energieneutraal Wonen
- Secretariaat samenwerkingsverband Veensprong
- Opzetten samenwerkingsverband en opstellen samenwerkingsproject de Wijk van de toekomst Gieten (Woningstichting de Volmacht, Zorgpartij Icare, Welzijnsorganisatie Impuls, Bouwend Nederland en de Natuur en Milieufederatie Drenthe).

3.7. Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken

Activiteiten en resultaten

De belangrijkste doelstelling van het project Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken is het stimuleren en versnellen van energieneutraal wonen en duurzame renovatie van wijken en dorpen op basis van een participatieaanpak. Eind 2015 is hiermee van start gegaan met drie casussen die in 2016 verder zijn opgepakt. Veruit de meeste activiteiten zijn uitgevoerd in het kader van de casus 'De Wouden, Assen'. Met de casussen 'Paterslaan, Gasselternijveenschemond' en 'Julianalaan, Schoonebeek' is minder voortgang gerealiseerd.

De Wouden, Assen

In de buurt De Wouden in Assen is voortgebouwd op een beginnend bewonersinitiatief. Twee buurtgenoten hadden elkaar opgezocht omdat hun asbestdak volgens een nieuwe rijksregeling voor 2024 vervangen dient te zijn. De ambitie van de initiatiefnemers was om de noodzakelijke vervanging van het dak te combineren met het verduurzamen en levensloopbestendiger maken van de woningen. De inzet vanuit Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken heeft zich gericht op onafhankelijke en professionele ondersteuning en begeleiding bij het realiseren van hun duurzame ambities en om samen met zoveel mogelijk bewoners te gaan ontwerpen aan oplossingen.

In eerste instantie is gewerkt aan het realiseren van een krachtige alliantie waarmee het ontwerp- en realisatieproces kon worden ondersteund. Dit heeft geleid tot het instellen van een 'regiegroep' onder coördinatie van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Van deze regiegroep maken naast de Natuur en Milieufederatie Drenthe en de twee initiatiefnemers uit de wijk ook de gemeente Assen, de Provincie Drenthe en de Stichting Samen Energie Neutraal, deel uit. Met deze groep zijn de verschillende noodzakelijke processtappen uitgedacht en vervolgens geconcretiseerd in activiteiten. Daarbij heeft in de eerste helft van 2016 veel nadruk gelegen op activiteiten waarmee het draagvlak voor het initiatief werd vergroot en een veel groter deel van de woningeigenaren actief ging participeren. Intensieve communicatie (face-to-face en digitaal) met bewoners alsmede de organisatie van een zeer goed bezochte en gewaardeerde informatieavond zijn daarin belangrijke succesfactoren geweest. Dit leidde ertoe dat in de tweede helft van 2016 verder gewerkt kon worden met twee bewonerswerkgroepen die zijn begeleid en gevoed vanuit de regiegroep. De belangrijkste taak van deze werkgroepen is om informatie te verzamelen waarmee kan worden toegewerkt naar (betaalbare) modellen en oplossingen waaraan zoveel mogelijk bewoners van De Wouden deelnemen. Ook is vanuit de werkgroepen contact gelegd met mogelijke uitvoerders (m.n. bouwbedrijven, asbestsaneerders).

Tegelijkertijd met het in gang zetten van de bewonerswerkgroepen zijn door Stichting SEN professionele onderzoeken (bouwtechnisch, installatietechnisch, organisatorisch) in gang gezet gericht op het (samen met bewoners) ontwikkelen van een Schone Energie Ontwerp (SEO) voor De Wouden. In dit SEO wordt gezocht naar de optimale mix van energiebesparing op woning- en wijkniveau en de benodigde privé- en collectieve investering. Eind 2016 zijn de eerste resultaten van dit onderzoek binnen gekomen en besproken in de regiegroep. Deze informatie blijkt zeer waardevol om verder te kunnen ontwerpen aan goede oplossingen.

Een belangrijke andere activiteit in de tweede helft van 2016 betrof de verkenning van mogelijke financieringsarrangementen die aansluiten bij de beoogde collectieve aanpak. Hiervoor zijn de mogelijkheden van bestaande regelingen van overheden (subsidies, leningsvormen) in beeld gebracht. Nadeel van die regelingen is echter dat die voor individuele bewoners wellicht interessant zijn, maar niet ondersteunend zijn aan het collectieve proces. Een mogelijk alternatief is het Asser Servicekostenmodel. Om te verkennen wat de mogelijkheden van dit model zijn voor De Wouden is een Community of Practice met meerdere stakeholders georganiseerd, waarbij de kansen en knelpunten van dit model in beeld zijn gebracht. Belangrijkste conclusie uit deze sessie was dat alleen met een aantal flinke aanpassingen het bestaande model interessant kan worden voor De Wouden. Dit zal in 2017 nader worden uitgewerkt.

Paterslaan, Gasselternijveenschemond' en 'Julianalaan, Schoonebeek'

In Gasselternijveenschemond is met steun van bewonersorganisaties een tweetal woningen geselecteerd voor een energiescan. De uitkomst en de mogelijke vervolgacties zullen begin 2017 met de bewoners besproken worden.

De voorziene activiteiten rond de Julianalaan in Schoonebeek waren opgezet in overleg met de woningcorporatie Domesta. Dit traject hebben we niet kunnen voortzetten omdat besluitvorming binnen Domesta uitbleef.

Evaluatierapport

Het project Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken is nadrukkelijk ingezet als 'leerproject'. Om een beeld te krijgen van de leerpunten is eind 2016 door Bureau Donner een onderzoek gedaan naar de leerpunten. Hiervoor is een bronnenonderzoek uitgevoerd en zijn verschillende stakeholders geïnterviewd. De bevindingen zijn vastgelegd in een eindrapport en artikel waarin twaalf 'lessen' zijn benoemd die zijn geleerd gedurende de afgelopen anderhalf jaar.

Producten

- Coördinatie en agendering 'Regieteam De Wouden' (8 bijeenkomsten)
- Vier nieuwsbrieven huis-aan-huis en via e-mail verspreid voor bewoners De Wouden
- Informatieavond met 70 bewoners De Wouden op 1 juni 2016 in het Schakelveld, Assen
- Verslag informatieavond
- Startbijeenkomst bewonerswerkgroepen 'Dak' en 'Duurzaamheid' (totaal 30 bewoners)
- Mondelinge en schriftelijke adviezen aan twee bewonerswerkgroepen
- Overzicht 'financiële regelingen' voor dakrenovatie De Wouden inclusief duurzaamheidsmaatregelen
- Uitgebreide bouw- en installatietechnische scan voorbeeldwoning door Invent
- Presentatie eerste uitkomsten Schone Energie Ontwerp voor voorbeeldwoning (Stichting SEN)
- CoP 'Kansen en belemmeringen Asserservicekostenmodel voor De Wouden?'
- Planning aanpak casus 'Paterslaan' en opdrachtverlening Invent
- Energiescan door Invent van een voorbeeldwoning aan de Paterslaan, Gasselternijveenschemond
- Onderzoeksrapport en samenvattende artikel 'Onderzoek naar de geleerde lessen uit het project Burgerkracht voor Duurzame wijken', Bureau Donner, 23 december 2016
- Presentatie 'bewonersinitiatief Asbestdaken De Wouden' tijdens ambtelijke conferentie 'Programmatische aanpak asbestdaken', georganiseerd door Provincie Drenthe
- Inhoudelijke bijdrage aan 'Actieprogramma Programmatische aanpak asbestdaken', provincie Drenthe
- Inhoudelijke eindrapportage 'Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken Programma Duurzaam Door', Natuur en Milieufederatie Drenthe, 30 juni 2016.

3.8 De Drentse Duurzaamheidsfabriek

Activiteiten en resultaten

Met de vorming van een tweetal 'broedplekken' willen we nieuwe verbindingen tussen duurzaamheidsopgaven en economische ontwikkelingen leggen. We versnellen daarmee de verduurzaming van Drenthe en creëren daarnaast randvoorwaarden voor meer werkgelegenheid.

Noordelijk Innovatielab Circulaire Economie

Gezien de trend richting circulaire economie en de bijbehorende noodzakelijke ontwikkeling in Human Capital en arbeidsmarkt, hebben wij actief geparticipeerd in de opzet van een Circulair Lab: N.I.C.E. (Noordelijk Innovatielab Circulaire Economie). In het Lab worden vraagstukken op het gebied van circulair ondernemen door een veelheid aan partijen ingebracht en door studenten (MBO / HBO) van uiteenlopende richtingen, van concrete circulaire oplossingen en antwoorden voorzien. Het circulair lab is een bron van open innovatie.

Er is een ambitie neergelegd om te komen tot een open kenniscentrum, ter ondersteuning en versterking van circulair ondernemen in Noord Nederland. Er wordt onder andere gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe methodes, technieken, processen of verdienmodellen, gericht op de circulaire economie. Het ondersteunt het bedrijfsleven in zeer concrete zin in de transitie naar een meer circulaire vorm van ondernemen. Daarbij is er nadrukkelijke aandacht voor vernieuwde skills en expertise die in een toekomstige arbeidsmarkt, in een circulaire economie, nodig zijn. Bij alle activiteiten van het lab is het doel ook een betrokken en bewuste omgeving te creëren: bewonersgroepen, gebruikers, klanten. Het gaat daarbij om circulariteit in het algemeen maar ook meer specifiek om milieu- en duurzaamheidseffecten. Het oplossen van de vraagstukken draagt bij aan een meer circulair, meer duurzaam Drenthe in zeer brede zin.

In november is N.I.C.E. officieel van start gegaan bij het ondertekenen van een Manifest door alle initiatiefnemers, waaronder de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Andere partners / initiatiefnemers in dit lab zijn B+O Architectuur en Interieur, Alfa College Drenthe, AOC Terra, Hanzehogeschool Groningen, Stenden Hogeschool, CSG Dingstede, provincie Drenthe, gemeente Meppel en de bedrijven Area reiniging, Rabobank Steenwijk-Meppel, Green Furniture Circle, en Virol. Het Lab heeft fysiek intrek genomen in een leegstaand onderdeel van de oude Gasfabriek in Meppel.

Gangmakers; denktank voor circulaire economie

Een eerste aanzet voor een tweede broedplek, ditmaal in de vorm van een denktank, is gezet. De denktank is genaamd "de Gangmakers". Hierin gaan we met een klein aantal inspirerende individuen de samenwerking aan om circulaire mogelijkheden voor Drenthe te verkennen. Het idee is om de inspirerende energie van de betrokkenen, ervaringsdeskundigen op het gebied van circulair ondernemen in Drenthe, te bundelen en over te brengen op een breder ondernemend publiek.

Producten

- Deelname aan vormende sessies voor de totstandkoming van Noordelijk Innovatielab Circulaire Economie (N.I.C.E.)
- Bijdrage aan de startbijeenkomst ter ondertekening van het manifest van N.I.C.E.
- Projectplan N.I.C.E..

3.9 Drenthe Circulair!

Activiteiten en resultaten

Met Drenthe Circulair beogen we de circulaire economie in Drenthe te ontwikkelen door samenwerking met overheden, bedrijven en kennisinstellingen. In ons werkplan beoogden we verkenning van het werkveld, voorstellen voor een meerjarenprogramma voor een circulaire economie en bijdragen aan het initiëren van projecten met een publiek-privaat karakter, gericht op het sluiten van kringlopen.

De verkenning van het werkveld hebben we in de periode september–oktober uitgevoerd. We hebben daarvoor een serie gesprekken gevoerd met stakeholders uit het bedrijfsleven, overheden en collega-organisaties in en buiten Drenthe. Op grond van deze gesprekken concluderen we dat veel betrokkenen kansen zien op het gebied van circulaire economie, dat er voor de Natuur en Milieufederatie Drenthe zeker een rol is weggelegd in het verbinden van partijen, het initiëren van initiatieven en het vergroten van bewustwording en bekendheid.

Onze netwerkactiviteiten hebben we op grond van deze verkenning verder vormgegeven in de duurzaamheidsfabriek (zie 3.8).

Voor het initiëren van een concreet samenwerkingsprogramma en projectinitiatieven hebben we de samenwerking gezocht met ketenpartners in Assen.

Samen met Drentse ondernemers hebben wij vervolgens het project "Circulaire Zorgketen" ontwikkeld. Dit publiek-private project is gericht op het herontwerpen en sluiten van kringlopen. Het project is onderdeel van een breder programma binnen de MVO Alliantie, genaamd 'Koplopers in duurzaam ondernemerschap'. Actieve partners in het programma zijn Assen voor Assen, Dzyzzion en Rabobank Assen Noord Drenthe. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft de samenwerking binnen dit programma vastgelegd in een programmadocument, is penvoerder voor het geheel en is inhoudelijk verantwoordelijk voor de ketenverdieping.

Een eerste inhoudelijke verdieping is vervolgens ingezet in de zorgketen. Binnen ons netwerk bestaat veel belangstelling voor deze keten. De zorg is namelijk de grootste werkgever in de provincie en heeft een grote ecologische voetafdruk. Door beter in te spelen op de circulaire economie maken we de zorgsector meer toekomstbestendig. Voor het sluiten van de kringlopen in de zorgketen is intensieve samenwerking met Interzorg opgezet. Met Interzorg en derden wordt een veelheid aan thema's binnen de Circulaire Zorgketen geanalyseerd. Hierbij valt te denken aan vastgoed, eten & drinken, afval & disposables, logistiek & transport, energie, domotica & e-health, etc. Vervolgens werken we bij een selectie daarvan verder aan herontwerp van producten, consumptie en gebruiksrelaties. Samenwerking met de ketenpartners is hierbij van essentieel belang.

Dit jaar hebben we de voorbereidingen van dit project afgerond. Wij verwachten in voorjaar 2017 volledig van start kunnen gaan met verdere uitvoering.

Producten

- Veldverkenning circulaire economie Drenthe
- Samenwerkingsplan "Koplopers in duurzaam ondernemerschap, *Alliantieproject in de regio Assen*", opgesteld voor Assen voor Assen, Dzyzzion en Rabobank Assen – Noord Drenthe
- Samenwerking Interzorg gestart
- Voorbereiding startbijeenkomst "Circulaire Zorgketen".

3.10 MKB koplopers in duurzaamheid

Activiteiten en resultaten

In 2014 zijn we gestart met het opzetten van een besparingsproject om het Drentse midden- en kleinbedrijf te stimuleren energie te besparen. Hiervoor is de samenwerking met VNO-NCW Noord, MKB Nederland Noord, de Drentse Energie Organisatie, Bouwend Nederland en de provincie Drenthe aangegaan.

De kern van dit project is het aanbieden van energiescans en maatwerkadviezen voor besparing. Voor ondernemers is dit aantrekkelijk, mede omdat er een wettelijke verplichting rust op het nemen van maatregelen met een terugverdientijd minder dan vijf jaar. Verder blijkt dat er met het doorvoeren van deze maatregelen in korte tijd veel winst voor zowel klimaat als economie is te behalen.

Wij hebben dit samenwerkingsproject opgezet en vervolgens overgedragen aan Parkmanagement Drenthe, die het penvoerderschap en de uitvoering van het project op zich heeft genomen.

Parkmanagement Drenthe heeft het project in 2015 gestart het verder uitgerold in Drenthe. Het project is door de MKB-bedrijven goed ontvangen en er zijn in 2015 een groot aantal scans uitgevoerd.

Voorzien was een doorlooptijd tot en met het eerste kwartaal van 2016. De doorlooptijd is verlengd tot medio 2016.

In het najaar hebben we samen met de provincie geconstateerd dat de PR/communicatie en het bredere bereik van het project nog beperkt was. Wij hebben begin 2016 voorstellen ontwikkeld om uitvoering te geven aan deze onderdelen. Daarnaast hebben we overleg gevoerd met de provincie en DEO over het vervolg van het project omdat wij hier nog grote kansen en mogelijkheden zien. Hiervoor hebben we in de eerste helft van het jaar een eerste opzet geschreven.

Omdat er vanuit Parkmanagement Drenthe na herhaalde pogingen geen verdere respons kwam en ook de besluitvorming binnen de provincie over vervolg nog op zich liet wachten, hebben we onze inzet op dit vlak voorlopig even on hold gezet.

Het initiatief voor de afronding en evaluatie van het MKB-project ligt nog voor bij Parkmanagement Drenthe.

Wij verwachten dat we met onze bijdrage aan een vervolg, begin 2017 in samenwerking met de provincie, verdere invulling kunnen gaan geven.

Producten

- Partnerschap MKB besparingsproject (2015 - maart 2016)
- Voorstellen PR en communicatie-inzet
- Overleg en adviseringen eerste opzet vervolgaanpak MKB besparingsaanpak

4. Programma Samen Werkt

4.1 Het Drentse Duurzaamheidsknooppunt / Groen Drenthe Werkt

Activiteiten en resultaten

Ondersteuning groepen/duurzaamheidsinitiatieven

Met het Drentse duurzaamheidsknooppunt geven we op eigentijdse wijze invulling aan onze federatieve en verbindende rol. Een belangrijk activiteit daarbinnen is het ondersteunen en adviseren van groepen die zelf bezig willen, of al bezig zijn, met verduurzaming van hun eigen leefomgeving.

Gezamenlijk vormen lokale groepen een actief netwerk op gebied van duurzaamheid in Drenthe. Dit netwerk hebben we zichtbaar gemaakt op onze digitale kaart 'Natuur-, Milieu- en Energiegroepen' die onderdeel uitmaakt van de website 'Kiek op de kaart van Drenthe'. Eind 2016 waren er op die kaart 158 verschillende groepen opgenomen waarmee we op verschillende manieren contacten onderhouden. Doordat we in 2016 op actieve wijze meerdere groepen benaderd hebben, zijn dat er ruim dertig meer dan eind 2015 en is de informatie over deze groepen aanzienlijk uitgebreider dan toen we deze kaart lanceerden. De groei zit voornamelijk in het aantal groepen dat zich bezighoudt met duurzame energieopwekking en –besparing.

In 2016 hebben wij voor het netwerk Drentse van duurzaamheidsgroepen en de Supporters van de Natuur en Milieufederatie Drenthe een reeks inspirerende netwerkbijeenkomsten rondom actuele en verbindende thema's georganiseerd. Elk van de bijeenkomsten was gericht op een ander aspect van ons totale werkveld. Het doel van de bijeenkomsten was enerzijds te laten zien wat we als Natuur en Milieufederatie Drenthe voor de groepen kunnen betekenen - ook aan mensen die niet tot onze achterban of samenwerkingspartners behoren - en anderzijds om kennis en netwerken in Drenthe met elkaar te verbinden.

Vanuit een vernieuwde en meer samenhangende opzet zijn in 2016 drie bijeenkomsten georganiseerd:

- 23 maart: Bruune Bonen Burgers gezocht; Drentse aftrap van het Jaar van de Boon.
- 21 april: Samen voor Zon; Stimuleren van initiatieven voor collectieve opwekking van zonne-energie.
- 17 juni: Excursie Onlanden; Kennismaken met natuur- en waterbergingsgebied De Onlanden; een slimme combinatie van waterveiligheid, natuurontwikkeling en landbouw.

Aan de drie bijeenkomsten hebben in totaal 160 mensen deelgenomen. Dit betrof grotendeels supporters van de Natuur en Milieufederatie Drenthe en/of mensen die actief zijn in Drentse duurzaamheidsgroepen. Uit de evaluaties van de bijeenkomsten blijkt dat deze deelnemers zeer tevreden zijn over de inhoudelijke programmering en dat ze met name de netwerkmogelijkheid erg waardeerden. Een deel van de deelnemers maakte via de bijeenkomsten voor de eerste keer kennis met de Natuur en Milieufederatie Drenthe en 11 daarvan hebben zich na afloop aangemeld als 'Supporter'.

Naast de drie bovengenoemde bijeenkomsten zijn onze supporters en leden van lokale duurzaamheidsgroepen ook uitgenodigd voor het evenement 'Groen Drenthe Werkt' op vrijdagmiddag 2 september. Deze inspiratiemiddag voor groene vrijwilligers organiseerden we voor het derde achtereenvolgende jaar samen met de vijf andere groene organisaties in Drenthe. Bij het duurzaamheidscentrum in Assen verzamelden zich ruim 100 vrijwilligers die deelnamen aan verschillende workshops onder het thema 'Hoe groen is de stad'. Vanuit de Natuur en Milieufederatie Drenthe organiseerden we de workshop 'Gifvrije tuin' waaraan door 15 mensen werd deelgenomen.

Natuurbeschermingsoverleg

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is voor beleidsmakers en bestuurders het centrale aanspreekpunt op het gebied van natuurbescherming in de provincie. Daarnaast spelen wij een belangrijke rol in het afstemmen van de activiteiten van de verschillende organisaties en in een zo efficiënt mogelijke verdeling van het natuurbeschermingswerk. Dat doen wij onder meer via het natuurbeschermingsoverleg, dat door ons wordt georganiseerd en voorgezeten.

In 2016 hebben we het natuurbeschermingsoverleg negen keer georganiseerd. Naast de Natuur en Milieufederatie Drenthe nemen Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Drenthe, het IVN Consulentenschap en de provincie aan het overleg deel. Omdat de natuurtaken met de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming op 1 januari 2017 van het Rijk naar de provincies gaan, is het netwerk van soortenorganisaties SoortenNL in de loop van het jaar ook bij het overleg aangeschoven. Belangrijke terugkerende onderwerpen waren dit jaar: het natuurbeleid, de ruimtelijke ordening en het waterbeleid.

Er heeft onder meer afstemming plaatsgevonden over onze inbreng bij het opstellen van het Plan van Aanpak voor akker- en weidevogels, de implementatie van de nieuwe Wet natuurbescherming en de uitvoering van het Programma Natuurlijk Platteland.

Verder zijn dit jaar in het overleg onder meer de visieontwikkeling voor het gebied Norgerduinen, de visie Gasselterveld, de snelfietsroute Leek-Groningen en woningbouwplannen in Grolloo besproken. Ook heeft afstemming plaatsgevonden over grotere bestemmingsplannen, zoals buitengebied Aa en Hunze en Borger-Odoorn. Dit heeft geleid tot overeenstemming over en stroomlijning van gezamenlijke acties en reacties op de plannen.

Tenslotte heeft afstemming plaatsgevonden over onze inbreng bij de uitwerking van de afspraken voor drainage en beregening rond Natura 2000-gebieden en de afronding van de provinciale beekdalenpilots Achterste Diep en Dwingelderstroom.

In juni hebben we met het natuurbeschermingsoverleg een bezoek gebracht aan het Deurzer- en Anreepdiep. Hierbij hebben we het resultaat bekeken en besproken van het project Herstel Deurzer- en Anreepdiep. Daarbij is de meanderende loop van de beken hersteld en is er meer ruimte gekomen voor water.

Daarnaast hebben wij vier keer een afstemmingsoverleg voor de directeurs van Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, het IVN Consulentenschap en Landschapsbeheer Drenthe georganiseerd.

Noordelijke en landelijke samenwerking

In het kader van de landelijke samenwerking van De Natuur en Milieufederaties heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe in 2016 de projectleiding geleverd voor drie landelijke projecten/programma's.

Ontwikkeling en uitrol van een nieuw, op maat gemaakt en gedragen CRM-systeem ter versterking van het relatiemanagement, campagnevoering en communicatie op zowel regionale als landelijke schaal. Eind 2016 is het nieuwe CRM 'Spits Online' opgeleverd dat in de eerste helft van 2017 bij alle Natuur en Milieufederaties, dus ook bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe, zal worden geïmplementeerd.

Coördinatie van de landelijke samenwerking met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) rondom het programma Duurzaam Door, met een sterke nadruk op het thema 'Duurzaam Voedsel'. Onder dit thema zijn door zes betrokken milieufederaties verschillende projecten uitgevoerd die bijdragen aan de versnelling van de verduurzaming van de voedselvoorziening in Nederland. In Drenthe zijn de ervaringen en het netwerk van andere milieufederaties ingezet voor de ontwikkeling van de Meet & Eat-bijeenkomsten.

Coördinatie van het landelijke programma ter versterking van de lokale energiegroepen. De landelijke samenwerking heeft zich daarbij met name gericht op kennisdeling, profilering en het ontwikkelen van nieuwe producten. In het kader daarvan zijn onder andere workshops georganiseerd en is in samenwerking met een communicatiebureau gewerkt aan een landelijke website.

Producten

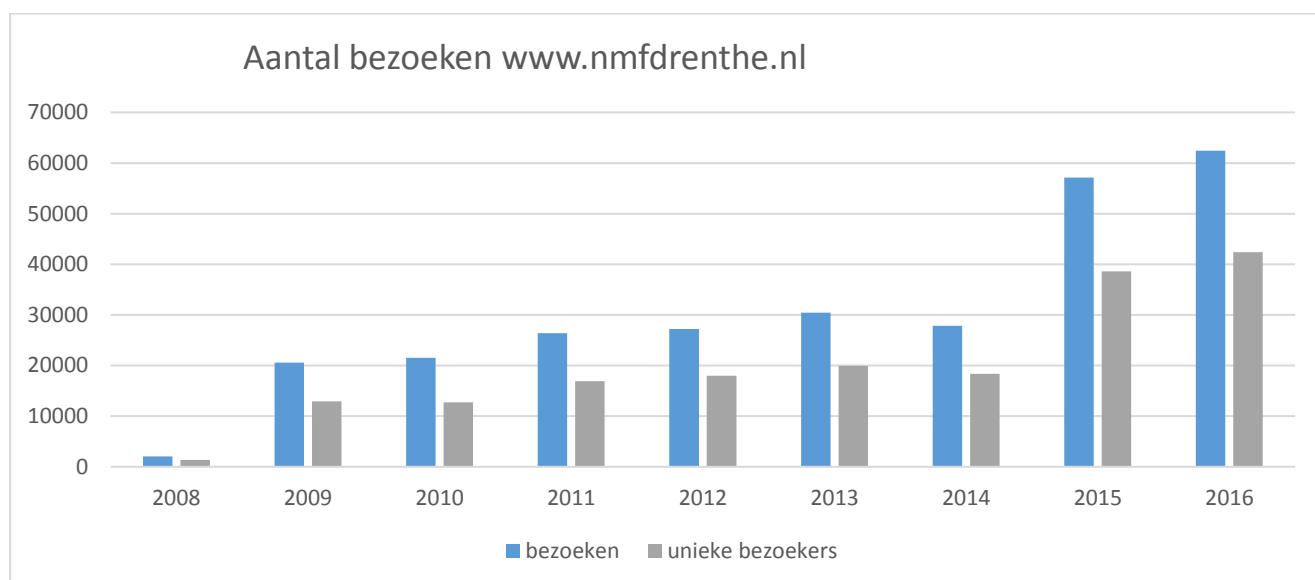
- Drie netwerkbijeenkomsten voor supporters en Drentse Duurzaamheidsgroepen:
 - 23 maart: Bruune Bonen Burgers gezocht! (60 deelnemers)
 - 21 april: Samen voor Zon! (70 deelnemers)
 - 17 juni: Excursie Onlanden (30 deelnemers)
- Evenement 'Groen Drenthe Werkt' voor groene vrijwilligers in Drenthe, samen met IVN, Staasbosbeheer, Natuurmonumenten, Het Drents Landschap en Landschapsbeheer Drenthe, (100 deelnemers)
 - Workshop 'Gifvrije tuin' (15 deelnemers)
- Digitale kaart 'Natuur-, Milieu- en Energiegroepen' met weergave van 158 duurzaamheidsgroepen/initiatieven in Drenthe waarmee door de Natuur en Milieufederatie Drenthe contact wordt onderhouden
- Inhoudelijke bijdrage aan invulling ledenbijeenkomst IVN Vries (thema duurzaam voedsel)
- Rubriek 'Zie' in de digitale nieuwsbrief Ziezo waarin per aflevering één of twee duurzaamheidsgroepen worden uitgelicht
- Beantwoording van inhoudelijke vragen van individuen en lokale milieugroepen over uiteenlopende onderwerpen gerelateerd aan duurzaamheidsvraagstukken. In 2016 ging dit om ruim 35 vragen
- Negen keer provinciaal natuurbeschermingsoverleg
- Excursie naar Deurzer- en Anreepdiep
- Drie keer natuurbeschermingsoverleg directeuren
- Nieuw op maat ontwikkeld CRM-systeem voor alle milieufederaties in Nederland
- Coördinatie landelijk samenwerkingsprogramma Duurzaam Door met RVO rondom thema Duurzaam Voedsel
- Coördinatie landelijke samenwerking ondersteuning energie-initiatieven.

4.2 Econet Drenthe

Activiteiten en resultaten

Met de activiteiten die vallen onder Econet Drenthe willen we het milieubewustzijn vergroten en milieuvriendelijk gedrag stimuleren door middel van informeren en inspireren. Hiervoor zetten we een mix van (digitale) middelen en sociale netwerken in. Daarbij verbreden en versterken we onze digitale nieuwsdiensten en communicatiemiddelen om een grotere en meer diverse groep mensen – die betrokken zijn bij natuur en milieu – van een continu, laagdrempelig nieuws- en opinieaanbod te voorzien.

De digitale middelen die in 2016 ons Econet Drenthe vormden, zijn de websites nmfdrenthe.nl en kiekopdekaartvandrenthe.nl, de digitale nieuwsbrief Ziezo!, de Groene Agenda en de Facebook community. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een groot bereik met het natuur- en milieunieuws van en voor Drenthe. Sinds 2008 vindt de verspreiding van dit nieuws vooral plaats via onze digitale kanalen en is het aantal abonnees en volgers aanzienlijk toegenomen. In 2016 werd onze corporate website maar liefst meer dan 60.000 keer bezocht (ten opzichte van 2.000 bezoeken in 2008).

Website

De website biedt, naast informatie over onze organisatie en natuur- en milieunieuws, ook mogelijkheden tot interactie en activering en biedt ruimte voor promotie en bekendmaking van diverse campagnes. Hierbij is ook een duidelijke koppeling naar onze social media communities en met onze nieuwsbrief. Via deze mix van (digitale) kanalen inspireren, informeren en verbinden we mensen met het oog op het vergroten van het milieubewustzijn en het aanzetten tot milieuvriendelijk gedrag.

Naast de corporate website, biedt de interactieve kiekopdekaartvandrenthe.nl mogelijkheden tot participatie en het verzamelen van themagerichte informatie. In 2016 is de kiekopdekaart website onder andere ingezet voor de campagne Drents Goud, om waardevolle landschapselementen te lokaliseren. Daarnaast zijn op de voetspotkaart bedrijven, evenementen en landbouwbedrijven in kaart gebracht die bijdragen aan een duurzame voedselvoorziening in Drenthe.

Nieuwsbrief Ziezo, Groene Agenda en Facebook

In totaal hebben we 8 nieuwsbrieven geproduceerd en verstuurd met een frequentie van om de zes weken en is er een speciale Nachtziezo! geweest in oktober. De Ziezo! richt zich – naast het actuele natuur- en milieunieuws – ook op achtergronden en opiniestukken.

De Groene Agenda biedt een overzicht van de natuur- en milieuactiviteiten die er in Drenthe te doen zijn. Deze wordt gevuld met eigen activiteiten, maar ook met die van andere aanverwante organisaties. Abonnees ontvangen deze tweewekelijks in hun mailbox en kunnen de Groene Agenda digitaal raadplegen via de website nmfdrenthe.nl. Het aantal abonnees op de Groene Agenda is wederom toegenomen en zit nu op 694.

In totaal hebben we in 2016 zo'n 50 pers-/nieuwsberichten uitgebracht. Deze zijn verspreid via de Drentse pers, de website en de Ziezo!. Aankondigingen voor activiteiten en terugblikken zijn actief gedeeld op Facebook. Facebook is daarnaast actief ingezet om activiteiten op natuur- en milieugebied te delen en te liken (huidige aantal likes is 485).

Producten

- Beheer en ontwikkeling website nmfdrenthe.nl; het aantal bezoekers is ten opzichte van 2015 gestegen van 57.128 naar 62.432 en het aantal unieke bezoekers van 38.577 naar 42.383.
- De interactieve website kiekopdekaartvandrenthe.nl is ingezet voor drie projecten waarbij inwoners van Drenthe zelf een melding konden plaatsen: wijmakenhetmooier.nl, voetspotkaart.nl en meldpuntdrentsgoud.nl.
- Groene Agenda: het aantal abonnees is gestegen van 618 eind 2015 naar 694 eind 2016.
- 8 maal de digitale nieuwsbrief de Ziezo!: van 2.239 abonnees eind 2015 naar 2.159 eind 2016.
- Facebook pagina Natuur en Milieufederatie Drenthe: van 361 likes in 2015 naar 485 eind 2016.
- LinkedIn netwerk van in totaal bijna 4.000 contacten van de medewerkers van de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

4.3 De Drentse Voetspot / Voetafdruk en het Voedselnetwerk

Activiteiten en resultaten

Met de Ecologische Voetafdruk (test) brengen we in kaart wat de invloed is van het eigen gedrag/leefstijl op de CO₂-uitstoot. Maar liefst 30% van onze voetafdruk wordt bepaald door ons voedsel. In 2016 hebben we daarom het thema voedsel centraal gesteld in de uitdaging om de Drentse ecologische voetafdruk te verkleinen. We hebben hierbij ingezet op continuering en uitbreiding van ons vrijwilligersnetwerk/bloggers en op verdere uitbouw van het netwerk en agendering van het thema voedsel (Meet & Eats).

De Voetspot

Met de Voetafdruktest van de Natuur en Milieufederatie Drenthe hebben we een goede ingang om mensen uit te dagen tot duurzamer gedrag. Dit instrument hebben we in 2016 ingezet met behulp van vrijwilligers (bloggers). Acht vrijwilligers hebben via een gezamenlijk blog (dat ruim 8.000 keer is bezocht in 2016) en Facebookcommunity (533 volgers) laten zien en verteld over de uitdagingen die zij tegenkwamen bij het veranderen / verduurzamen van hun leefstijl. In 2016 hebben we hierdoor het aantal deelnemers van de drentsevoetafdruk.nl verder uitgebreid naar 1.860 deelnemers (eind 2015 was dit 1.420 deelnemers).

De bloggers hebben in totaal meer dan 100 blogs geplaatst in 2016, plus aanvullende recepten, gastblogs, tips en activiteiten/evenementen. Via hun verhalen hebben ze anderen geïnspireerd tot duurzamer gedrag. De blogs en tips zijn naast het gezamenlijke blog ook gedeeld op de Facebook community. Hierbij heeft het meest succesvolle bericht een bereik gehad van 4.770 mensen.

Daarnaast heeft in 2016 het Jaar van de Boon een belangrijke plek ingenomen op de Voetspot. Er zijn 25 ambassadeurs van de Boon geworven, waarvan een aantal ambassadeurs recepten en/of gastblogs over de boon als duurzaam product heeft ingezonden. Ook hebben we promotiemateriaal voor de boon ontwikkeld en dit verspreid onder de Drentse inwoners.

Met behulp van het Oranjefonds (NL Doet), de samenwerking met het Duurzaamheidscentrum Assen (DCA) en één van de bloggers (Leah Groeneweg) is er een Eetbare Voetspottuin aangelegd bij het DCA in Assen. Deze tuin is - naast de nodige plukplanten - voorzien van voorlichtingsborden over de diverse planten en is toegankelijk voor publiek.

Samen met de bloggers is ook de Voetspotkaart.nl ontwikkeld. Op deze interactieve kaart staan 70 ondernemers, activiteiten en/of initiatieven vermeld die bijdragen aan een duurzame Drentse voedselvoorziening. De bloggers hebben een aantal van deze ondernemers geïnterviewd, om ook met hun verhalen anderen te inspireren tot een duurzamere leefstijl.

Tot slot is eind 2016 de samenwerking gestart met de Natuur en Milieufederatie Groningen. Hiermee is het bereik van de Voetspot verder uitgebreid. Hiernaast zijn ook 5 nieuwe bloggers geworven die in 2017 starten met hun uitdagingen en het werven van volgers.

Verduurzaming voedselsysteem

Maar liefst 30% van onze voetafdruk wordt bepaald door ons voedsel, waarbij de grootste impact wordt gevormd door de verspilling van voedsel en de overmatige consumptie van vlees en zuivel. Verduurzaming van het voedselsysteem is dus van groot belang om de voetafdruk substantieel te verlagen.

In 2016 hebben we het daarom het initiatief genomen om de regionale voedselinitiatieven/ ondernemers in beeld te brengen en te verbinden. Hiervoor hebben we samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen een aanpak ontwikkeld dat is gebaseerd op een serie Meet & Eats.

De eerste Meet & Eats in 2016 hebben we in het najaar georganiseerd rondom 2 centrale voedselthema's. Deze Meet & Eats zijn gericht op verschillende partijen, die zich bezig (willen) houden met het verduurzamen van het voedselsysteem. De eerste Meet & Eat had als centraal thema lokaal voedsel. Deze hebben we georganiseerd in samenwerking met het Regie bureau POP/Netwerk Platteland. De tweede Meet & Eat had als centraal thema eiwittransitie en deze hebben we samen met

Jeroen Willemsen (Food for Impact), Greenlinks en het Innovatienetwerk Veenkoloniën georganiseerd. Beide Meet & Eats waren voorzien van inspirerende lezingen, workshops en proeverijen, waarbij de deelnemers (beide avonden ongeveer 70 personen van diverse achtergronden) met elkaar in contact zijn gebracht en hebben samengewerkt aan een voedselagenda voor de verduurzaming van de Noord-Nederlandse voedselproductie en -consumptie. Begin 2017 volgen nog twee Meet & Eats over voedselverspilling.

De deelnemers aan het netwerk gaven aan grote behoefte te hebben aan de mogelijkheid elkaar vaker te ontmoeten en vindbaar te zijn. Hiertoe is eind 2016 een LinkedIn groep aangemaakt, met zo'n 70 deelnemers. Binnen deze groep worden activiteiten en nieuwsberichten gedeeld m.b.t. voedseltransitie.

Deze aanpak voldeed dusdanig aan de behoefte van meerdere partijen dat we hieraan ook in 2017 een verder vervolg willen geven. Op basis van de Meet & Eats zullen we o.a. een voedselagenda met actiepunten opstellen die we samen met de netwerkpartners ook verder willen brengen.

De Voetafdruk van Tynaarlo

Samen met de gemeente Tynaarlo zijn we gestart met het actief werven van deelnemers voor de Voetafdruktest van de gemeente. Met de Voetafdruktest van de Natuur en Milieufederatie Drenthe willen wij de inwoners inzicht geven in de hoeveelheid land (mondiale hectares) die ze jaarlijks gebruiken voor hun eigen consumptie en tips geven om hun voetafdruk te verkleinen (aanzetten tot duurzamere leefstijl). De gemeente Tynaarlo wil deze uitkomsten daarnaast gebruiken als input voor hun duurzaamheidsvisie: het Dorp van de Toekomst.

In april 2016 is de voetafdruktest gelanceerd in de gemeente Tynaarlo. Doel is een jaar lang zoveel mogelijk inwoners van de gemeente te werven om de test in te vullen. Dit hebben we eerst gedaan door middel van brede en actieve PR binnen de gemeente. Naast de lokale huis-aan-huis krant besteedden ook het Dagblad van het Noorden en radio Drenthe en Tynaarlo aandacht aan de start van deze actie/campagne. Inmiddels hebben ruim 250 inwoners van Tynaarlo de test ingevuld.

Voor de werving van deelnemers hebben we een mix van middelen ingezet. Op de gemeentepagina verschijnt regelmatig een interview met een inwoner of bestuurder van de gemeente Tynaarlo over zijn of haar voetafdruk. Ook hebben we onder de actieve groepen in Tynaarlo ambassadeurs geworven voor de Voetafdruk. Dit heeft echter weinig respons opgeleverd.

Daarnaast ontvangen de mensen die de test hebben ingevuld, een themanieuwsbrief. Hierbij haken we aan bij actuele thema's en relevante activiteiten. Zo hebben we voor de zomervakantie een nieuwsbrief verstuurd met tips over duurzaam vakantie houden en wat er in de gemeente Tynaarlo aan activiteiten zijn. In september sloot de nieuwsbrief aan op de themaweek mobiliteit in de gemeente en gaven we tips over duurzaam vervoer. De thema's uit de nieuwsbrieven sluiten aan bij de thema's zoals benoemd in de 'Duurzaamheidsvisie 2015-2025 van de gemeente Tynaarlo (duurzame energie opwekken, vervoer en mobiliteit, afval en voeding, toekomstbestendig wonen en ondernemen).

Eind 2016 hebben we een extra wervingsactie gestart. Onder alle deelnemers, die nog voor 1 januari hun voetafdruk lieten meten, hebben we drie Waka Waka lampen verloot.

Ook hebben we een quizavond gehouden bij IVN Vries over de Voetafdruk. Samen met de deelnemers hebben we de thema's van de voetafdruk verder uitgediept en kregen we input voor de gemeente m.b.t. de voetafdruk en duurzaamheidsvisie. Samen met inwoners wordt op die manier bepaald waar kansen liggen om de voetafdruk van Tynaarlo te verkleinen.

Na een jaar wordt de balans opgemaakt: de Natuur en Milieufederatie Drenthe zal een analyserapport van de resultaten maken voor de gemeente Tynaarlo als input voor hun Dorp van de Toekomst.

Producten

Voetspot

- Een actieve groep bloggers van 8 vrijwilligers die is uitgebreid naar 13 vrijwilligers (en nu met regio Drenthe en Groningen) die hun ecologische voetafdruk willen verlagen.
- Het gezamenlijk blog Voetspot.nl is 8.108 bezocht door 6.264 bezoekers in 2016 (in 2015 waren dit 5.441 bezoeken en 4.236 unieke bezoekers).
- De Facebook community met 530 volgers (eind 2015 waren dit er 354) en minimaal 3 berichten per week en veel interactie (berichtenbereik varieert van ong. 50 tot bijna 4.800 mensen per bericht).

- Een toename van het aantal ingevulde voetafdrukscans van 1.420 eind 2015 naar 1.860 eind 2016 (op drentsevoetafdruk.nl).
- Maandelijks digitale nieuwsbrief met ongeveer 65 lezers.
- Een Eetbare Voetspottuin, toegankelijk voor publiek met voorlichtingsmateriaal/borden.
- De boon/peulvrucht is met diverse middelen gepromoot als duurzaam en gezond voedingsproduct.

Voetafdruk Tynaarlo

- 250 deelnemers aan de Voetafdruk Tynaarlo.
- Op de website van de gemeente Tynaarlo is een speciale pagina over de Voetafdruktest ingericht met een directe url: www.tynaarlo.nl/voetafdruk. Hierop staat informatie over de voetafdruk en de directe link naar de test: www.drentsevoetafdruk.nl. Op deze pagina staan ook actuele nieuwtjes over het vervolg en activiteiten m.b.t. de voetafdruk van Tynaarlo, de interviews met de eerste deelnemers etc. Ook staat er op de homepage van de gemeente een duidelijke doorverwijzing (banner) naar deze pagina.
- De wethouder en een tweetal inwoners van de gemeente zijn benaderd om hun voetafdruk in te vullen. De resultaten zijn verwerkt in interviews die in de nieuwsbrieven en in de gemeentepagina zijn gepubliceerd.
- Een set PR-middelen ter promotie van de Voetafdruk Tynaarlo.
- Twee nieuwsbrieven met tips en activiteiten m.b.t. de voetafdruk en een eindejaarsactie gericht op werving.

Meet & Eats

- Een voedselnetwerk van initiatieven, ondernemers en anderszins betrokkenen bij het thema voedseltransitie van ongeveer 300 adressen in Groningen en Drenthe is in kaart gebracht (gegevens verzameld en beschikbaar).
- Een tweetal bijeenkomsten over voedseltransitie met zo'n 70 deelnemers per avond: Meet & Eats waarbij ondernemers, initiatieven, overheden, consumenten, etc. elkaar hebben ontmoet en samen een serie actiepunten hebben benoemd om te komen tot de verduurzaming van de Drents/Groningse voedselketens.
- Een eerste set agendapunten m.b.t. de thema's lokaal voedsel en eiwittransitie, waaraan (een deel van) het netwerk zich verbindt voor uitwerking en uitvoering.
- Een vervolgaanpak van de Meet & Eats voor verdere verdieping en verbreding van de voedselagenda.

4.4 Natuur leeft! Draagvlak voor biodiversiteit

Activiteiten en resultaten

Het belang en het unieke van de Drentse natuur is voor velen (ook in Drenthe) onbekend. Veel mensen delen hun natuurervaringen via allerlei verschillende kanalen, maar er is nog geen organisatie of plek die deze Drentse natuurbelevingen bundelt. Dit is jammer omdat de toename van de aandacht voor de beleving van natuur in de eigen leefomgeving en de behoefte om te delen kansen biedt om draagvlak te verkrijgen voor het investeren in biodiversiteit.

In 2016 hebben we samen met Landschapsbeheer Drenthe, Staatsbosbeheer, de Natuurvereniging Zuidwolde en de provincie een meerjarig samenwerkingsinitiatief ontwikkeld dat zich richt op het 'beleefbaar' maken van de biodiversiteit in het agrarische landschap van Drenthe. Het project richt zich specifiek op het agrarische landschap, omdat daarin sprake is van achteruitgang van de biodiversiteit. Door de planten en dieren in het agrarische landschap van Drenthe beleefbaar te maken vergroten we het noodzakelijke draagvlak bij inwoners en bestuurders van Drenthe om samen te werken aan verbetering van de biodiversiteit in dit landschap.

Landschapsbeheer Drenthe, Staatsbosbeheer, de Natuurvereniging Zuidwolde, de provincie Drenthe, De Vlinderstichting en Floron / Werkgroep Florakartering Drenthe nemen in ieder geval deel aan het initiatief. We benaderen nog diverse andere partners voor deelname, zoals Drentse soortenclubs, lokale IVN-groepen en andere natuurgroepen, Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, IVN Drenthe en ANV Drenthe. In het voorjaar van 2017 gaat de eerste activiteiten van start.

Producten

- Meerjarig samenwerkingsverband gericht op de verbetering van de biodiversiteit in het agrarische landschap van Drenthe en de beleefbaarheid daarvan.

5. Organisatie en financiën

5.1 Financieel beleid

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is een stichting zonder winstoogmerk. Zij ontvangt inkomsten voor het merendeel uit subsidies, fondsen en in beperkte mate uit giften. De besteding van deze inkomsten wordt inhoudelijk verantwoord in dit jaarverslag en financieel in onze jaarrekening. Een samenvatting van het financiële verslag is hieronder opgenomen.

Ons beleid t.a.v. reserves en fondsen is opgenomen in onze jaarrekening. De organisatie beschikt over een minimale continuïteitsreserve voor het opvangen van fluctuerende inkomsten, risico's en voor voldoende liquiditeit. De risico's zijn geïnteriseerd en deze inventarisatie wordt regelmatig bijgesteld aan de hand van externe ontwikkelingen. Voor risico's van normale bedrijfsprocessen zijn waar mogelijk verzekeringen afgesloten.

De organisatie heeft geen beleggingen. De financiële middelen zijn ondergebracht op bank- en (groene) spaarrekeningen.

Aansluitend op de beleidsvisie 2016-2021 is de financiële koers voor komende jaren vastgesteld. Die is gericht op het handhaven van onze huidige omzet en productiviteit en verdere differentiatie van financieringsbronnen. De meerjarenraming tot en met 2020 is op deze basis door de Stichtingsraad vastgesteld.

5.2 Financieel verslag

De Natuur en Milieufederatie Drenthe kijkt terug op een productief jaar dat wij afsluiten met een licht positief resultaat van € 32.122.

Dit is mede mogelijk gemaakt door de steun van de provincie Drenthe, de Nationale Postcodeloterij en andere financiers. We zijn dankbaar voor de steun en het vertrouwen dat we genieten en gaan graag met deze partijen verder op de ingeslagen weg.

Gerealiseerde uren en totale omzet in 2016

De tabel op de volgende bladzijde geeft het overzicht van de totaal begrote en gerealiseerde uren en kosten per programma weer.

	Uren programma- begroting	Uren herziene begroting	Uren gereaa- liseerd	Totale kosten programma- begroting	Totale kosten herziene begroting	Totale kosten gereaa- liseerd	Provinciaal budget programma- begroting	Provinciaal budget herziene begroting	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
				euro			euro			
Groen Drenthe										
Adviseren en stimuleren Groen Drenthe	810	620	606	82.750	65.000	60.929	57.000	54.000	52.500	8.000
Projecten	1.550	1.120	1.097	178.250	120.550	114.818	70.000	73.000	74.500	41.393
Totaal programma Groen Drenthe	2.360	1.740	1.703	261.000	185.550	175.747	127.000	127.000	127.000	49.393
ECO-nomie										
Adviseren en stimuleren ECO-nomie	450	355	316	47.800	38.300	32.036	35.000	35.000	31.000	1.280
Projecten	3.350	3.735	3.722	394.700	416.600	421.682	130.641	130.600	134.641	274.577
Totaal programma ECO-nomie	3.800	4.090	4.038	442.500	454.900	453.717	165.641	165.600	165.641	275.857
Samen Werkt										
Provinciaal netwerk en Communicatie	900	1.270	1.373	101.500	138.000	145.550	50.000	50.000	50.000	87.152
Projecten	700	645	702	85.000	76.400	81.825	22.000	22.000	22.000	59.302
Totaal programma Samen werkt	1.600	1.915	2.075	186.500	214.400	227.375	72.000	72.000	72.000	146.454
Exploitatie / Doorbelastingsverschillen						51.255-				1.362
Totaal	7.760	7.745	7.815	890.000	854.850	805.584	364.641	364.600	364.641	473.065
Totale inkomsten	837.706									
Totale uitgaven	805.584									
Resultaat	32.122									

Noot: in deze tabel zijn de totale kosten gepresenteerd op basis van het begrote uurtarief.

In onze jaarrekening presenteren wij deze kosten op basis van het gerealiseerde uurtarief, waardoor er geen sprake meer is van 'doorbelastingsverschillen'. Het resultaat in deze tabel is vanzelfsprekend hetzelfde al het resultaat in de jaarrekening. Zie ook onderstaande staat van baten en lasten

5.3 Staat van baten en lasten 2016

		Werkelijk 2016 Euro	Begroting 2016 Euro	Werkelijk 2015 Euro
Baten	8			
* Baten uit eigen fondswerving		-	-	-
* Baten uit gezamenlijke acties		-	-	-
* Baten uit acties derden		156.695	215.859	203.026
* Subsidies van overheden		620.755	554.600	537.483
* Baten uit beleggingen		-	-	-
* Overige baten		60.256	84.391	73.313
Som der baten		837.706	854.850	813.823
Lasten	9			
<i>Besteed aan doelstellingen</i>				
* Uitvoeringskosten Groen Drenthe		164.580	185.550	203.237
* Uitvoeringskosten ECO-nomie		427.235	454.900	398.709
* Uitvoeringskosten Samen werkt		213.768	214.400	186.077
<i>Werving baten</i>		-	-	-
<i>Kosten beheer en administratie¹</i>		-	-	-
		805.584	854.850	788.023
* Overschot		32.122		25.799
Som der lasten		837.706	854.850	813.823
De bestemming van het resultaat is als volgt:				
* Continuïteitsreserve		32.122	-	25.799
		32.122	-	25.799

1 De provinciale milieufederaties hanteren voor het inzichtelijk maken van deze kosten een uniforme systematiek die gebaseerd is op de aanbeveling Toepassing van Richtlijn 650 voor Kosten Beheer en Administratie van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen (VFI). De kosten voor beheer en administratie worden inzichtelijk gemaakt in de bijlage Toelichting lastenverdeling, maar worden in de staat van baten en lasten toegerekend aan de doelstellingen.

5.4 Meerjarenoverzicht baten en lasten

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Totaal besteed aan doelstellingen ten opzichte van totale baten voor doelstellingen	97%	100%	111%	95%	97%	97%
Kosten eigen fondsenwerving ten opzichte van baten uit eigen fondswerving	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bestedingen doelstellingen	952.277	893.787	905.472	690.903	788.023	805.584
Baten doelstellingen	978.497	892.286	813.556	730.079	813.823	840.309

5.5. Bestuur, directie en medewerkers

Zoals beschreven in de statuten van de stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is de functie toezicht houden gescheiden is van de functie besturen.

De statuten zijn bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe op te vragen (telefonisch 0592-311150) of via de e-mail: info@nmfdrenthe.nl of te downloaden van onze website: www.nmfdrenthe.nl.

Directie (functie besturen)

De directeur-bestuurder van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is Reinder Hoekstra.

Stichtingsraad (functie toezicht houden)

Jacob Gunter, voorzitter
Anneke van Rhijn-Van der Veer
Dick Hoorn, tot 1 juli
Frans Blanckenborg , tot 15 december
Gerard van den Berg
Taco van den Heiligenberg, tot 15 december
Marianne Hofstee-Van Hoorn
Roelinda Alkema

Leden van de Stichtingsraad worden bij coöptatie benoemd voor een zittingsduur van 4 jaar en zijn tweemaal herbenoembaar.

Nevenfuncties

Overzicht nevenfuncties

Naam	Nevenfunctie
R. Alkema	<ul style="list-style-type: none">• Medewerker Stichting Zorgboerderij De Naoberhoeve in Echten• Lid steunfractie Groen Links De Wolden• Secretaris Stichting Klezmergroep KLETS in Zuidwolde• Lid werkgroep kleine landschapselementen Natuurvereniging Zuidwolde• Lid werkgroep Ruimtelijke Ordening De Wolden
A. van Rhijn-Van der Veer	<ul style="list-style-type: none">• Voorzitter Stichting POP Groen• lid Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds Wolters Kluwer Nederland• bestuurslid Drents Prehistorische Vereniging
J.L. Gunter	<ul style="list-style-type: none">• Voorzitter van de paritaire commissie bij het Waterschapshuis• Lid van de bezwarencommissie van Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid Noordwest Fryslân;• Fotograaf
F.G. Blanckenborg	<ul style="list-style-type: none">• Voorzitter van Stichting Service Dogs• Penningmeester Van Stichting Activiteitscentrum De Miente.• Penningmeester van Probusclub Oosterwolde.
G. van den Berg	<ul style="list-style-type: none">• lid Algemeen Bestuur waterschap Drents Overijsselse Delta• lid Raad van Toezicht Stichting De Natuur en Milieufederaties• Lid bestuur Faunabeheereenheid Drenthe
T. van den Heiligenberg	<ul style="list-style-type: none">• Medewerker Natuurorganisaties in het Waddengebied• Medewerker Programma naar een Rijke Waddenzee
M. Hofstee-Van Hoorn	<ul style="list-style-type: none">• Secretaris / penningmeester Stichting Kampvreugd, Ameland• lid Adviesraad Platteland en Kleine Kernen gemeente Tynaarlo
D. Hoorn	<ul style="list-style-type: none">• Secretaris / penningmeester Stichting Geiske Bekker Fonds• Penningmeester Stichting Jan Rigterink Fonds
R.Hoekstra	Geen

Medewerkers

Vaste formatie

Judith van den Berg, programmaleider

Judith Boekel, communicatieadviseur

Frank Hart, programmaleider

Christiaan Teule, programmaleider

Pim Brocades Zaalberg, adviseur omgevingskwaliteit tot 1 mei

Projectmedewerkers

Michiel Mulder, projectmedewerker vanaf 12 mei

Sanne Vellinga, projectmedewerker vanaf 19 oktober

Margo Verhagen, projectmedewerker vanaf 24 oktober

Astrid van der Werf, projectmedewerker, tot 1 oktober

Xandra van Zon, projectmedewerker

Ondersteuning

Geke Horlings, hoofd kantoorzaken

Marja de Boer, secretariaat

Maud Cramer, schoonmaak

Klaaske Olthof-Wanninge, vrijwilliger

Wilma Wervelman, secretariaat

Bezoldiging en vergoedingenbeleid

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een arbeidsvoorwaardenbeleid dat zoveel mogelijk gerelateerd is aan het arbeidsvoorwaardenbeleid van de provincie Drenthe. Dit geldt ook voor de bezoldiging van de directeur-bestuurder. De bezoldiging van de directie wordt gespecificeerd in de jaarrekening.

De leden van de Stichtingsraad (voorheen leden Algemeen Bestuur) ontvangen geen bezoldiging. Ze ontvangen alleen een zeer beperkte vergoeding voor gemaakte onkosten (op basis van declaraties).

Verantwoording Code Goed Bestuur Goede Doelen

De directie en de leden van de Stichtingsraad van de Natuur en Milieufederatie Drenthe onderschrijven de volgende principes:

1. Binnen de instelling dient de functie 'toezicht houden' (vaststellen of goedkeuren van plannen, en het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk te zijn gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'."
2. De instelling dient continu te werken aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling.
3. De instelling streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor de informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

Ad 1 Functiescheiding tussen toezicht en uitvoering

Bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe is de uitvoering van het beleid gescheiden van de functie 'toezicht houden'.

Sinds 2015 is deze functiescheiding ook in de statuten vastgelegd.

De afspraken over de taakverdeling tussen directie (bestuur) en Stichtingsraad (toezichthouder) zijn daarnaast vastgelegd in het directiestatuut.

Evaluatie van het functioneren van de directie en de Stichtingsraad in 2016 heeft begin 2017 plaatsgevonden.

Ad 2 Optimale besteding van de financiële middelen

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft ten doel het behoud en de verbetering van de kwaliteit van de natuur, het milieu en het landschap en het bevorderen van duurzame ontwikkeling in het bijzonder in de provincie Drenthe, alles in de meest ruime zin. Al onze activiteiten zijn gericht op het realiseren van deze doelstelling.

De organisatie streeft naar een verantwoorde verhouding tussen productiviteit en overhead. Als referentiepunten hanteren we overheadgemiddelden van vergelijkbare goede doelenorganisaties. Het Algemeen Bestuur heeft in 2012 vastgesteld dat het percentage voor beheer- en administratie niet hoger dan 30% van de totale kosten mag zijn, waarbij het streeft naar een percentage van 20% of lager. In 2016 bedraagt het percentage beheer- en administratiekosten 19%.

Ad 3. Streven naar optimale relaties met belanghebbenden

De Natuur en Milieufederatie Drenthe ondersteunt mensen, die zich actief inzetten voor hun eigen leefomgeving. Zij vervult de functie van ondersteuner, vraagbaak, aanspreekpunt en verbinder van lokale activiteiten in Drenthe. Zij beschikt daarvoor over een breed netwerk aan contacten, die bij deze ondersteuning van dienst kunnen zijn.

Gerelateerd aan de doelstelling van de NMF Drenthe zijn belanghebbenden:

1. plaatselijke groepen en individuen, die zich inzetten voor natuur, milieu en landschap in Drenthe
2. beleidsmakers en beslissers in openbaar bestuur en bedrijfsleven, die invloed uitoefenen op het terrein van natuur, milieu en landschap in Drenthe

3. samenwerkingspartners, zoals Natuurmonumenten, Drents Landschap, Staatsbosbeheer, LTO, VNO-MKB, DEO, Drentse KEI, energiebedrijven.
4. inwoners en bezoekers van de provincie Drenthe.

Communicatie

In hoofdstuk 4.4 wordt verslag gedaan van de activiteiten die 2016 zijn uitgevoerd op het gebied onze corporate communicatie en algemene informatievoorziening.

In onze beleidsvisie 2016-2021 hebben we de verwachte en gewenste ontwikkelingen en onze doelstellingen beschreven en ons werkveld in vijf domeinen verdeeld. In 2017 stellen we daarvoor een nieuwe communicatiestrategie vast die de basis vormt voor de communicatie-inzet voor de komende jaren.

Communicatie en netwerk-ondersteuning zijn binnen voor alle domeinen de verbindende onderdelen. Voor het realiseren van onze ambities is zichtbaarheid in de Drentse samenleving essentieel. Dit betekent dat we als organisatie onze communicatiekracht gaan versterken en ons bereik, profilering en zichtbaarheid verder willen vergroten. We zien onszelf als een netwerkorganisatie en willen bestaande netwerken versterken en nieuwe ontwikkelen. We willen onze samenwerking met het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties verder uitbouwen.

Mogelijkheden inbreng belanghebbenden

Eenieder is vrij om inbreng te leveren en te reageren op onze activiteiten en het te voeren of gevoerde strategische en inhoudelijke beleid. Meningingen, opvattingen of reacties worden zeer op prijs gesteld en worden in de reguliere werkprocessen van beleidsvorming en uitvoering meegenomen.

Tot slot bestaat er voor belanghebbenden de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de NMF Drenthe, als zij het bijvoorbeeld niet eens zijn met de uitvoering van activiteiten of constateren dat er sprake is van inconsistentie van beleid. Voor een correcte verwerking van de klachten is in 2005 de

Klachtenprocedure Milieufederatie Drenthe vastgesteld.

De volledige tekst van de klachtenprocedure is bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe op te vragen.

Steun Nationale Postcodeloterij

Dankzij de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe o.a. lokale groepen en duurzaamheidsinitiatieven kunnen ondersteunen en hun zichtbaarheid vergroot; dit laatste via onze website Kiek op de kaart van Drenthe en door het organiseren van drie verschillende netwerkbijeenkomsten.

Verder hebben we mede dankzij deze steun –samen met de provinciale milieufederaties de nacht van de Nacht kunnen organiseren met een record aantal bezoekers, de verduurzaming van de melkveehouderij nieuwe impulsen kunnen geven en burgerinitiatieven voor duurzaam voedsel verder op weg kunnen helpen.

Postcode Loterij schenkt recordbedrag van 341 miljoen euro aan goede doelen

Op de foto (van links naar rechts): Joris **Hogenboom** (Voorzitter De Natuur en Milieufederaties) Margriet Schreuders (Hoofd Goede Doelen Postcode Loterij), Sonja Sars (Netwerksecretaris De Natuur en Milieufederaties) en Annie van de Pas (Netwerkdirecteur De Natuur en Milieufederaties) – Roy Beusker Fotografie

Utrecht, 8 februari 2017- De opbrengst van de Nationale Postcode Loterij is het afgelopen jaar opnieuw gegroeid. In totaal schenkt de Postcode Loterij dit jaar een recordbedrag van ruim 341 miljoen euro aan 110 goede doelen, waaronder de Natuur en Milieufederaties. De donaties werden bekendgemaakt tijdens het jaarlijkse Goed Geld Gala in Koninklijk Theater Carré. Voormalig president van de Verenigde Staten Bill Clinton, tevens internationaal goodwill ambassadeur van de Postcode Loterij, sprak namens de Clinton Foundation over de concrete stappen die we kunnen nemen in de aanpak van klimaatverandering.

Natuur en Milieufederaties kunnen rekenen op een vaste bijdrage

De Natuur en Milieufederaties behoren sinds 1996 tot de vaste begunstigden van de Nationale Postcode Loterij. “We zijn ontzettend blij met de bijdrage van 2,25 miljoen euro”, aldus netwerkdirecteur Annie van de Pas. “De structurele hulp van de Postcode Loterij is ontzettend belangrijk voor ons werk. Mede door de steun van de deelnemers van de Postcode Loterij kunnen we ons blijven inzetten voor groene, duurzame en klimaatbestendige provincies.”